નેકીકા અંજામ નેક ✻ બદીકા અંજામ બદ

સખીકા બોલ બાલા.

નેહાયત

દીલગુદાઝ–દીલચસ્પ; લાયકદીદો શુનીદ.

યઅને

કીસ્સએ

ખલીફા હારૂનરશીદ

ઔર

અબુલકાસમ બસરી.

ઊર્દુ ઝુબાન ઔર ગુજરાતી હર્ફોંમે.

નકલ ૧૦૦૦ બારે અવ્વલ.

હસબુલ ફરમાઈશ.

કાઝી અબદુલકરીમ બીન કાઝી નુરમોહમ્મદકે.

બંબઈ.

ધી. કાઝી પ્રીન્ટીંગ પરેસમેં

કાઝી ઇસ્માઈલ બીન કાઝી મોહમ્મદ મીયાંને છાપા.

——:૦:——

સને–૧૩૧૧–હી*–૧૮૯૩ અકટોમ્બર–૪.

નેકીકા અંજામ નેક * બદીકા અંજામ બદ

સખીકા બોલ બાલા.

નેહાયત

દીલગુદાઝ-દીલચસ્પ; લાયકેદીદો-શુનીદ.

યઅને

કીસ્સએ

ખલીફા હારૂનરશીદ

ઓર

અબુલકાસમ બસરી.

ઉર્દુ ઝુબાન ઓર ગુજરાતી હરફોંમેં

નકલ-૧૦૦૦

બારે અવ્વલ.

હસબુલ હુકમ

કાઝી અબદુલકરીમ બીન કાઝી નુરમોહમ્મદકે

બંબઈ

ધી. કાઝી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમેં

કાઝી ઇસ્માઈલ બીન કાઝી મોહમ્મદ મીયાંને છાપા.

સને-૧૩૧૧-હી. * અકટોબર ૧૮૯૩-ઇ.

કીસ્સેકી મુખતસર સમજુત.

ખલીફા–હારૂનરશીદ——અરબસ્તાનકા એક બડા બાદશાહ ઔર બગદાદમેં રહેતા

ફઝીલ————ખલીફા હારૂનરશીદકા–નીમક હલાલ વઝીર.

ઝુબૈદાખાતુન———ખલીફાકી પ્યારી બીબી.

અબુલકાસમ———બસરેકા એક બડા સખી સૌદાગર.

વાલીએબસરા———ખલીફાકે તરફસે બસરેકા હાકમ.

અબુલ ફતહા———બસરેકા નીમકહરામ ઔર બદમઆશ વઝીર.

મેહરઅંગીઝ————વાલીએ–બસરાકી દુખતર ઔર અબુલકાસમકી મઅશુકા.

એક પીરમરદ———અબુલકાસમકી મુસીબતકે વકતકા સેઠ.

સરહંગ———વાલીએ–બસરાકા–જલ્લાદ.

ઈસકે સીવા

અમીર–ઉમરા,–ગુલામ–લોંડી પીરમરદ–સૌદાગર–કાફલેસાલાર, ચોર, ખીદમતગાર, વગેરા–વગેરા.

ઈતલાઅ ઝરૂરી.

ઇસ કીતાબકી સેહતમેં નેહાયત કોશીશ કી ગઇ હૈ, ઔર મુશકીલ લફઝોંકા આસાનીસે લીખે હૈં તાકે પડહનેવાલોંકો મુશકીલ ન મઅલુમ હોવે ફકત. ૧૧૨૩

નોટીસ.

ઇસ કીતાબકા હક મહફુઝ હૈ, લેહાઝા કોઈ સાહેબ બગેર ઇજાઝત મોઉલ્લીફકે ન છાપેં, ફાયદેકે એવઝ નુકસાન ન ઉઠાએં. ફકત. ૧૨૮૮

કીસ્સએ-દીલચસ્પ

યઅને

ખલીફા હારૂનરશીદ

ઔર

અબુલકાસમ બસરી.

શરૂ સાથ નામ અલ્લાહકે બખશીશ
કરનેવાલા મેહરબાન.

ઝમાનેમેં સલતનત ખલીફે હારૂનરશીદકે ખલીફેકા એક વઝીરથા; નીહાયત આકીલ ઔર ફાઝીલ, નામ ઉસકા ફઝીલ બીન રફીઅ. યે વઝીર અયસા મુનસીફ મીઝાજથા, કે રઅયત ઉસકી સાયે-હુકુમતમેં બડી અમને—આસાયશસે રેહતીથી. ખલીફેહારૂનરશીદકી યે આદતથી કે, હરવકત સબકે રૂબરૂ અપની તઅરીફ કયા કરતાથા કે દુનયામેં કોઇ મુજસા બા—હીમ્મત ઔર સખી નહીં હે ! ન કોઈ હુવા હે. ફઝીલ કો યે બાત ઉસકી પસંદીદા મઅલુમ નહીં હુઇ. એક રાતકા ઝીકર હે કે, હારૂનરશીદ અપને અમીર-ઉમરાઓં કે સાથ ઐશો—અશરતમેં મશગુલથા, જબ શરાબકા નીશા ચડહા, હસ્બ આદત અપની તઅરીફ કરને લગા. ફઝીલભી ઉસવકત આલમ નીશેમેંથા, ન રેહસકા, ઔર ખલીફેસે કહાકે અય શાહ બા-વીકાર ! બુઝરગોંકા કોલ હે કે અપની તઅરીફ આપ નહીં કયા કરતે હેં, આપકી તઅરીફ કરનેકે વાસ્તે ઔર હઝારોં આદમી મોજુદહેં, આપ અપની ઇસ આદતકો છોડ દીજીએ ! હારૂનરશીદકો યે બાત બુરી મઅલુમ હુઇ. વઝીરસે કહા કે મેં કોઇ બાત જુઠી અપને ઉપર બયાન કરતાહું ! અગર મેં ગલત કેહતાહું તો તુમ બતલાઓ કે આજ દુન્યામેં મેરે બરાબર સખી ઔર ફય્યાઝ કોન હે ! ફઝીલને કહા કે અય શાહ આલીજાહ ! ખતા મેરી મુઆફ હો, શેહર બસરામેં એક નવજવાન અબુલકાસમ બસરી નામી હે કે ઉસકી સખાવતકે રૂબરૂ હાતમ કુછભી નહીં, ઔર ફય્યાઝી ઔર શુજાઅતમેં કોઈ શાહ ઉસકે બરાબર નહીં હે. હારૂનરશીદકો યે બાત સુનકર ગુસ્સા આયા ઔર વઝીરકી તરફ મુખાતીબ હોકર

બોલા, કે અયફ્ઝીલ ! તુને નહીં સુના કે બાદશાહોંકી મજલીસમેં ઝુઠ મુઠ બાત નહીં કે કે બાદશાહોંકા કોઇવકત સર જુદા કરનેકા હુકમ દેનેમેં એક મીનીટકીભી દેર નહા લગતા! ફઝીલને કહા આપ જો કુછ ફરમાએ બજા ઔર દુરૂસ્ત હે, મગર શાહાંને મુનસફ્—મીઝાજ સચીબાત સે કભી રંજીદા નહીં હોતે હેં ઔર બે ખતા કીસીપર જુરેમ રવા નહીં રખતે; જો કુછ મેંને આપકી જનાબમેં અરઝ કયા હે વો કલામ બીલકુલ સહી હે આપ ઉસકી તપાસ કરેં ! અગર મેરા કેહના ગલત સાબીતહો તો, જો કુછ મેરે હકમેં સઝા ફરમાઇ જાવે બજા ઔર દુરૂસ્ત હે. ખલીફા વઝીરકે યે કલમાત સુનકર નીહાયત બરહમ હુવા ઔર બ—આવાઝ બુલંદ કહા અય બદઅકલ ઔર ખુદપસંદ આદમી ! યે મેરી ભુલ હે કે તુજકો અપની મજલીસમેં રાહ દી હે, તુજકો મઅલુમ નહીં કે મેરી મજલીસમેં અયસી બેહુદા બાત ઔર ઝુઠ—સચ ઔર બેઅદબી કે સાથ ગુસતાખી કરનેકી કીસીકો કયા મજાલ હે ? વઝીરને કહા ખુદાવંદનેઅમત ! મેરી ગુઝારશકો ઇમતેહાન ફરમાનેમેં કુછ નુકસાન નહીં હે, અગર મેરી કહીબાત ગલત હો તો મેં અરઝ કર ચુકાહું કે જો કુછ સઝા મેરે વાસ્તે તજવીઝ ફરમાઇ જાવે ગી ઉસકો મેં બીલકુલ બજા ઔર દુરૂસ્ત સમજુંગા. ખલીફને ગઝબકી નઝરસે વઝીરકો દેખ કર એક નોકરંકો હુકમ દયા કે ઈસકો ફોરન લેજાકર કેદખાનેમેં રખો ? ઔર કસમ ખાઇ કે જો બાત વઝીરને કહી હે, મેં ખુદ ઝાતસે ઉસકી તપાસ કરૂંગા; અગર "અબુલકાસમ બસરી" અયસા શખ્સ ન નીકલા, જયસા કે ઉસકો ફઝીલને બયાન કયા હે, તો ઉસકો કતલ કરકે બાઝારમેં એક દરખ્તપર લટકાદુંગા કે ઔર શખ્સોંકો ઇબરત હો ઔર આયંદા બાદશાહોંકી મજલીસમેં અયસી બેહુદા બાતકે બયાન કરનેસે બાઝ રહેં, યે કેહકર ખલીફા ગુસ્સેમેં ભરા હુવા મજલીસસે ઊઠકર મેહલસરામેં ચલા ગયા. ઝુબીદાખાતુન બીબીએ હારૂનરશીદને ખલીફાકો લાલ—પીલા દેખકર પુછા, કે અય ફરમાંરવાએ ઝમાં ! આજ આપકી તબીઅત બેતરહા કયું હે ? ખલીફાને ઝુબીદાસે તમામ ગુફતગુ વઝીરકી બયાન કી, ઔર કહા કે મેં ફઝીલકો અયસા બેહુદા નહીં સમજતાથા, કે જયસા વો નીકલા. ઝુબીદાને સારા હાલ સુનકર કહા કે ખલીફા ! ફઝીલ એક મરદ આકીલ ઔર જહાંદીદાહે, મેરે ખયાલમેં નહીં .આતા કે ઉસને નાહક ઝુઠી બાત આપકે રૂબરૂ બયાનકી હો ? આપકે દીલકો ઉસકી બાતકા, યકીન નહીં આતા, તો હુકમ દીજીએ કે આપકે અરકાને—દોલત ઈસબાતકા તહકીક કરકે આપકે દીલસે શક કા ગુબાર મીટાદેં. ખલીફાને ઝુબીદાસે કહા કે મેરા ઇરાદા હે કે મેં ખુદ કસ્દ શેહર બસરાકા કરૂં ઔર અબુલકાસમ કો નઝરોંસે દેખું ઔર ઉસકી આઝમાયશ કરૂં, તાકે ફીર કીસી તરહાકા શક બાકી ન રહે. અગર વઝીરકા બયાન ગલત સાબીત હુવા તો બસરાસે વાપસ આકર વઝીરકી નીસબત બીલાતઅમ્મુલ હુકમ ફાંસીકા દુંગા તાકે ઔરોંકો ઇબરત હો; ઔર અગર ઉસકી બાત સચી નીકલે, તો મેરે હાથસે જો ઉસકો સખતી હુઇ હે ઉસકે ઇવઝમેં બહોત કુછ બદલા દુંગા.

ખલીફાને તમામ રાત ખયાલાતે સફરમેં ગુઝારી, ઔર સુબેહ હોતેહી નમાઝ વગેરાસે ફારીગ હોકર ઔર લીબાસ બદલકર ઘોડેપર સવાર હુવા, ઔર ગુપચુપ બગદાદસે બાહીર

નીકલકર તરફ બસરા કે રવાના હુવા. જબ હારૂનરશીદ શેહર બસરામેં પોંહચા, સૌદાગરોંકા લીબાસ પેહનકર મુસાફરખાનેમેં ગયા, ઔર માલીકે મકાનકો કહાકે એક હુજરા અલાહેદા મેરે રેહનેકે વાસ્તે તયાર કરદે! વો મુવાફીક હુકમકે બજા લાયા ઔર સબ સામાન હાઝીર કયા. ખલીફા હુજરેમેં ઉતરકર ખાના તનાવલ કયા ઔર બઅદ ફરાગત ખાનેકે, માલીકે મકાનસે પુછાકે અય બુઝરગ! મૈંને સુના હૈ કે તુમહારે શેહરમેં એકશખ્સ અબુલકાસમનામી રેહતા હૈ કે મરદી ઔર સખાવતમેં, બા-વુજુદે કે છોટી ઊમરકા હોકે અપની બરાબરી નહીં રખતા, ક્યા-યે બાત સચ હૈ યા નહીં? પીરમરદને કહા જનાબ હકીકત યે હૈ કે અબુલકાસમકી સખાવત ઔર મુરવ્વતકી તઅરીફ ઝુબાંસે અદા નહીં હોસકતી, જયસા લોગ ઉસકો કહેતે હૈં ઉસ્સે સો દરજા ઝીયાદાહૈ. હારૂનરશીદને યે બાત ઝબાની પીરમરદકી સુનકર અપને દીલમેં કહા, કે કોઇ હઝાર તઅરીફ કરે, જબતક મૈં ખુદ જાકર તપાસ ન કરલું હરગીઝ મેરે દીલકો ખાતરી નહીં હોગી. પીરમરદસે પુછાકે ઊસ નવજવાનકા મકાન કહાં હૈ! ઉસને મકાનકા પતા બતલાયા, મગર અરઝ કયા કે આપ મુસાફર હૈં ઇસ શેહરસે ખબર નહીં રખતે, ઈસવાસ્તે મૈં આપકે સાથ ચલતા હું, ચુનાચે ખલીફા સાથ ઊસ પીરમરદકે અબુલકાસમકે મકાનકી તરફ રવાના હુવા. જબ વહાં પોંહચા, દેખાતો એક બડા આલીશાન મકાન બના હુવા હૈ, ઔર બહોતસે કનીઝો ગુલામ દરવાઝેપર ખડે હુએ હૈં. હારૂનને દરબાનસે કહાકે તુમ અબુલકાસમસે કહો કે એક ગરીબુલ-વતન આદમી તુમસે મીલને આયા હૈ; ઉસ આદમીને અંદર જાકર અબુલકાસમકો ખબર દી, વો સુનતેહી ફૌરન દૌડા હુવા મકાનસે બાહીર આયા ઔર ખલીફાકો નેહાયત તઅઝીમો તકરીમસે અંદર મકાનકે લેગયા, ઔર એક તખ્તપર કે જો દીવાનખાનામેં બીછા હુવાથા બીઠાયા. હારૂનરશીદકી તબીઅત મકાનકો દેખકર નીહાયત ખુશ હુઈ, કે બોહોત અચ્છી તરહાકા બના હુવાથા ઔર ઉમદા સામાનસે આરાસ્તાથા. અબુલકાસમને અપને નૌકરોંકા હુકમ દયાકે ફૌરન શરબત લાવેં! જબ વો લાએ, અબુલકાસમને અપને હાથસે શરબત તય્યારકરકે ખલીફકો પીલાયા, બઅદઝાં દસ તરખ્વાન તય્યાર હુવા, જીસપર અયસે ઉમદા ઔર લતીફ કીસમ-કીસમકે ખાનેથે કે ખલીફા ઉનકો તનાવલ કરકે નીહાયત ખુશ હુવા. જબ ખાનેસે ફારીગ હુએ, અબુલકાસમને હારૂનરશીદકા મુંહ ઔર હાથ ધુલવાયા, ઔર ફીર ઉસકો અપને હમરાહ બાગમેં જો મકાનસે મીલા હુવાથા લે ગયા, ઔર વહાં પોંહચકર મજલીસ નાચ ઔર ગાનેકી શુરૂકી; દેરતક યે જલસા હોતારહા ઔર ખલીફા ઉસ્સે કમાલ ખુશ હુવા. ઇતનેમેં અબુલકાસમ વહાંસે ઉઠકર અપને મકાનમેં ગયા ઔર એક દરખ્ત કે જો નીહાયત ખુબસુરત ચાંદીકા બના હુવાથા ઔર જીસકે પતે ઔર શાખેં સોનેકી, ઔર બજાએ મેવાકે જવાહેરાત ઔર મોતી ઊસમેં લટકે હુએથે, ઔર દરખ્તકે ઉપર એક તાઉસ ઝરરીન બેઠા હુવાથા લાયા, યે તાઉસ અયસી કારીગીરીકા બના હુવાથા કે ઉસકે નાકમેં મુશ્કો-અમ્બર ભરા હુવાથા, ઔર જીસવકત ઝરા ઉસકો હરકત દી જાતી, ફૌરન ઉસકી ચોંચસે એક ફવ્વારા મીસ્લ હઝારા કે છુટના શુરૂ હોતા, ઔર મુશ્ક બરસને લગતા; ઉસ દરખ્તકો અબુલકાસમ ઊસ તખ્તકે કીનારેપર લાયા જહાં

હારૂનરશીદ બેઠા હુવાથા ઔર હરકત દી, બસ હરકત દેને કે સાથહી તાઉસકે ચોંચસે મુ બરસના શુરૂ હુવા. હારૂનકો યે દરખ્તે–તાઉસ પસંદ આયા, અબુલકાસમસે કહાકે અય અઝીઝ! મૈંને કભી તમામ આલમમેં અયસી ઉમદા સુનઅતકી ચીઝ નહીં દેખી! અબુલકાસમ ઇસ બાતકો સુનતેહી દરખ્ત તાઉસકો કીનારે–તખ્તસે ઊઠાકર બાહીર લેગયા. ખલીફકો અબુલકાસમકી ઈસ હરકતપર તઅજ્જુબ મઅલુમ હુવા! અપને દીલમેં કહા કે દેખો જો કુછ લોગોંને મુજસે ઈસ શખ્સકી સખાવત કે બારેમેં કહાથા મહઝ ઝુઠથા, જો શખ્સ એક દરખ્તકો મેરે દીખલાનેસે દુર રખે, ઉસકો કીસતરહા સખી ઔર બા મુરવ્વત કેહના દુરૂસ્ત હે! ઔર અબમુજકો યેહાલ મઅલુમ હોગયા, બગદાદ પોહંચકર વઝીરકો ઊસકી બેહુદા બાતકી સખ્ત સઝા દુંગા. ખલીફા ઈસી ખયાલમેંથા કે અબુલકાસમ ફીર એક દરવાઝેસે નીકલ આયા, ઔર એક ગુલામ નાઝુકઅંદામકો કે ગુલફામ ઉસકા નામથા, ઔર હુસ્ન ઉસકા બયાનસે બાહીર થા, હાથ પકડે હુએ લાયા. ગુલામકે હાથમેં એક જામે–અકીક શરાબસે ભરા હુવાથા, જબ ખલીફેકે રૂબરૂ આયા, ઉસ ગુલામને બા–અદબ ખલીફેકો સલામ કયા ઔર જામે-શરાબ ઊસકે સામને પેશ કયા. ખલીફકો ઊસ ગુલામકી સુરત અયસી પસંદ આઇ કે વાહવાહ! ઔર ઉસકા અંદાઝ દીલકો અયસા ભાયાકે અહાહા! દરખ્તે-તાઉસકો તો બીલકુલ ભુલ ગયા ઔર સાથ ખુશીકે ગુલામકે હાથસે જામેશરાબ લેકર બેતકલ્લુફ નોશ કર ગયા. ગુલામને જામે શરાબ ખલીફેકે હાથસે લેકર એક તરફકો રખદયા, ઔર ખુદ બાઅદબ કરીનેકે સાથ ખડા હો ગયા, ઔર એક મીનીટકે બઅદ ફીર જામકો ઝમીનસે ઉઠાકર ખલીફેકે રૂબરૂ પેશ કયા. ખલીફેને ઊસ જામમેં શરાબ ભરી હુઇ પાઇ, ઉસકોભી ખલીફાને નોશ કયા ઔર ફીર જામકો ગુલામકે હાથમેં વાપસ દયા, જામ ફીર શરાબસે આપસે આપ ભરગયા, ખલીફા ઇસ માજરેકો દેખકર નીહાયત હેરાન હુવા! અબુલકાસમને ખલીફાકી હૈરત દેખકર દસ્ત બસ્તા અરઝ કયા કે અય શફીક મેહમાન! બડેબડે ઉસતાદ ઔર હુનરમંદોને અપની સારી અકલ ઈસ જામ કે બનાનેમેં ખરચકી હે, ઔર અયસી અજાયબ તરકીબ ઈસમેં રખી હે કે જીસકદર ચાહો ઇસ જામસે શરાબ નોશ કીજીએગા, બઅદ ફૌરન જામ શરાબસે ભર જાયગા, કભી ખાલી ન પાઇએગા. ખલીફેને ઉંગલી દાંતોંમેં દેકર બ–હૈરત તમામ કહા, કે મૈંને અપની તમામ ઊમરમેં કભી અયસા હસીન ઔર તરહાદાર ઇનસાન નહીં દેખા! જયસાકે યે ગુલામ–ગુલફામ હે, ઔર ન કભી અયસી નાદર ચીઝ નઝરસે ગુઝરી! જયસાકે યે જામ હે, બલકે અયસી ન દીર ચીઝકા હાલભી કહીં નહીં સુના. અબુલકાસમને જો યે કલેમાત ખલીફાકી ઝુબાનસે સુને, ફૌરન ગુલામકા હાથ પકડકર ઊસકો જામકે સાથ મકાનસે બાહીર લેગયા. હારૂનકો, અબુલ કાસમકી ઇસ હરકતસે નીહાયત રંજ હુવા ઔર દીલમેં કહા કે યે શખ્સ ઝરૂર દીવાના હે કે મેરે બગૈર તલબકે યે ચીઝેં મેરે સામને લાયા, ઔર ફીર બગૈર પુછે ઊનકો ફકત મેરી ઝુબાનસેહી તઅરીફ સુનકર લેગયા! ખલીફા ઇસી ફીકરમેંથા કે જવાન બસરી ફીરઆકર મોજુદ હુવા ઔર એક લોંડી અપને સાથ લાયા, જીસકા જમાલ અયસા રોશન થા કે નીગાહ ઉસપર નહીં ઠેરતીથી, ઔર વો નીહાયત ઉમદા ઓર ભારી કીમતકા લીબાસ

ને હુઇથી. ખલીફાકી જુહીં નીગાહ ઉસપર પડી, હઝાર જાનસે ઉસપર આશક ઔર ફરેફતા હોગયા. કનીઝ હારૂનકે તખ્તકે સામને આઈ ઔર બા-અદબ સલામકરકે બેઠ ગઈ, ઔર દફ હાથમેં લેકર ગાના શુરૂ કયા. હારૂનરશીદ ઉસકી સુરત ખુશનુમા દેખકર ઔર ઊસકા ગાના સુનકર ઉસપર દીવાના હોગયા. જવાન બસરીકી તરફ મુખાતીબ હોકર બોલા, કે અય જવાન! મૈંને કભી અયસી હસીન ઔર પાકીઝા ઔરત આજતક નહીં દેખી! જવાન બસરી યે બાત સુનતેહી કનીઝકા હાથ પકડકર ઉસકો મકાનસે બાહેર લેગયા. હારૂનરશીદકી આંખોંમેં દુન્યા તારીક હોગઇ, અપને દીલમેં કહા કે મૈં બગદાદકો પોહંચકર ફઝીલકો અયસી તકલીફસે કતલ કરૂંગા કે જાનવરોંકોભી ઉસકી હાલતપર રોના આવે! કે ઉસને અયસે ખબીસ આદમીકો ફય્યાઝે-ઝમાં મેરે રૂબરૂ બયાન કયા. દેખો! અયસે સનમ દીલરૂબાકો એક મીનીટભી મેરે સામને ઉસકો ન બીઠાયા, ઇતનેમેં અબુલકાસમ આ પોંહચા ઔર ખલીફેકો નીંદકે ગલબેમેં દેખકર એક તખ્ત નીહાયત ઉમદા આરામદાર ઉસકે વાસ્તે બીછવાયા ઔર કપડે શબખ્વાબીકે મંગવાકર ઉસકો પેહનાએ. દુસરેરોઝ સુબેહહી ખલીફાકે બેદાર હોનેકે પેહલે અબુલકાસમ મૌજુદ હુવા ઔર ખલીફાકો, જીસવકત વો ખવાબે રહતસે ઊઠા હમ્મામમેં લેગયા, ઔર પોશાક શાહાંના પેહનાઈ, ઔર ફીર હમ્મામસે ઊસકો મજલીસગાહમેં લાકર ખાના ખીલાયા, ઔર બઅદ ફારીગ હોને ખાનેકે ફીરતય્યારી નાચોરંગકી શુરૂહુઈ; મગર ખલીફાકે દીલમેં દરખ્ત તાઊસકી હવસ, ઔર ગુલામ વ કનીઝકી સુરત અયસી જમી હુઈથી કે ઊસકી તબીઅત કીસી ઔર તરફ માયલ નહીં હોતીથી. જવાન બસરીને ખલીફાસે દરયાફત કયા કે હઝરત આપ શેહરમેં કીસજગેહ મુકીમહેં? હારૂનરશીદને જવાબ દયાકે ફલાન મુસાફરખાનામેં ઉતરા હુવા હું. જવાન બસરીને કહાકે મૈં ચાહતા હું કે તીનરોઝ તક આપ યહીં ગરીબખાનાપર રૌનક અફરોઝ રહેં! ખલીફાને ઇસબાતકો મનઝુર કયા. જવાન બસરીને તીનરોઝ તક અયસી તકલ્લુફસે ખાતરદારી ખલીફાકી કી, ઔર અયસે ઇજઝો અદબસે ઉસકે સાથ પેશ આયા કે, ખલીફા અપને દીલમેં ઉસકે હુસ્નો-ઈખલાક ઔર મેહમાન-નવાઝીકા કમાલ મમનુન ઔર મશકુર હુવા. ચૌથેરોઝ ઉસ્સે કહાકે અય મેહરબાન! તુમકો મેરે સબબસે બહોત તકલીફ ઉઠાની પડી, અબ મુજકો રઝાદોકે મૈં રૂખસત હું? જવાન બસરીને કહાકે મુજસે તો કુછ આપકી ખીદમત નહીં હોસકી, યે સરાસર આપકી ઈનાયત ઔર નવાઝીશ હે કે આપ અપની ખુશનુદી ઝાહીર ફરમાતે હૈં, મૈં તો હકીકતમેં કમાલ શરમીંદા હું કે જયસી ખીદમત ઔર તવાઝોઅ આપકી ચાહીએ વયસી મુજસે બન ન આઇ; ઔર ચાહતાહું કે જો કુછ કુસુર મુજસે આપકી ખીદમત ગુઝારીમેં હુવાહો, ઉસકો મુઆફ ફરમાએ! હારૂનને ઉસકી બહોત તઅરીફ કી ઔર રૂખસત હુવા. જવાનબસરી દરવાઝે મકાન તક નંગે પાઉં ખલીફાકો પોહંચાને આયા ઔર રૂખસત હોનેકે વકત આબદીદા હોકર ફીર ગુઝારીશ કયા, કે મુજસે આપકી "મેહમાનદારી ઔર ખીદમત ગુઝારી, જયસી ચાહીએથી વયસી નહીં હોસકી હે, આપ બ-નઝરે કરમ મુઆફ ફરમાઇએગા. હારૂન રૂખસત હોકર દરવાઝે મુસાફરખાનાપર પોહંચા, દેખાકે બહોતસે કનીઝો ગુલામ ઔર સંદુક વ ખીમા વગેરા સામાન વહાં મૌજુદ હૈ, ફીર અપની કોઠડીમેં ગયા તો

દેખાકે દરખ્તે **તાઉસ** વહાં રખા હુવા હૈ, ઔર ગુલામ–ગુલફામ સાથ જામ કે, ઔર કની દફ લીએ, સબ વહાં બૈઠે હુએ હૈં ! કનીઝો–ગુલામને જો હારૂનરશીદકો આતે દેખા, ખડે હો કર બા અદબ સલામ કીએ; કનીઝકે હાથમેં એક ચીઠીથી, વો ઉસને ખલીફાકો દી. હારૂનને ઉસકો ખોલકર પડહા, ઉસમેં લીખાથા કે "અય જવાન મુજકો ન તુમહારા નામ મઅલુમ હૈ ન વતન, અગર ખીદમતગારીમેં મુજસે કુછ કુસુર હુવા હોતો ઉસકો મુઆફ કરના. ઔર યે મુજ કો મઅલુમ હૈ કે જીસવકત મૈં દરખ્ત ઝરરીન ઔર ગુલામ વ જામ વ કનીઝકો આપકે સામને સે હટા લેગયા, આપકો યે ખ્યાલ હુવા કે મૈંને બરાહે **બુખલ** યે હરકતકી હૈ, મગર મેરી હર ગીઝ અયસી નીય્યત નંથી. ઔર મેરા કાએદા હમેંશાસે અયસા હૈ કે મેરે મેહમાનકો જો ચીઝ **પસંદ** આતી હૈ ઉસકો અપને પાસ રખના **હરામ** સમજતા હું ઔર મેહમાનકી **નઝર** કર દેતા હું. અબ વો તમામ ચીઝેં (જો ઉપર બયાન હુંઇ) દુસરે થોડે તોહફોંકે સાથ આપકી ખીદમતમેં ભેજતાહું, બનઝરે ઇનાયત ઉનકો કુબુલ ફરમાઇએ" ખલીફાને દેખકર નીહાયત તઅજજુબ કયા! કે હઝારહા રૂપ્યાકા માલ ઊસમેં લીખા હુવાથા. ઔર કહા ખુદા **ફઝીલ** કો જઝાએ ખૈરદે, કે ઊસકી બદૌલત અયસે આદમીસે મુલાકાત મુયસ્સર આઇ, જીસકા સાની પરદએ દુન્યાપર ન હોગા; અફસોસ! કે મેરે હાથસે ઊસ ગરીબ વઝીરપર બડા ઝુલમ હુવા

પસ બહોત જલદી તમામ સામાનકો દુરૂસ્ત કરકે ખલીફા બગદાદકી તરફ રવાના હુવા, ઔર વહાં પોંહચકર ફૌરન એક આદમી ભેજા કે **ફઝીલ** કો કૈદખાનાસે લાએ. જબ વઝીર હાઝી ર હુવા, ખલીફા કમાલ શફકકત ઔર મેહરબાનીકે સાથ ઉસસે બગલગીર હુવા, ઔર બડે આ ઝાઝસે ઉસકો અપને બરાબર મસનદપર બીઠાયા, ઔર કહા કે મુજસે તુમહારે હકમેં બડી **સખતી** ઝહુરમેં આઈ હૈ, ચાહતાહુ કે **મુઆફ** કરો! ઔર તમામ હાલ મુલાકત અબુલ કાસમકા બયાન કયા, ઔર જો **તોહફે** ઉસને દીએથે વો સબ વઝીરકો દીખલાએ, ઔર કહાકે ફઝીલ! હકીકતમેં **અબુલકાસમ** સા આદમી કોઇ દુસરા દુન્યામેં ન હોગા, મુજસે ઊસકી **તઅરીફ** હો નહીં સકતી. ફીર વઝીરકો ખલીફાને ફરમાયા, બતલાઓ કે અબુલકાસમકે સાથ ઊસકી અયસી સખાવત ઔર મુરવ્વત કે ઇવઝમેં કયા સુલુક કરના ચાહીએ? મૈં ઈસ બાત કો તુમહારી મરઝીપર છોડતાહું, કે તુમ ખઝાનેમેં જાકર જો ચીઝ ઉમદા ઔર ભારી કીમતકી હો, ઉસકે વાસ્તે લેલો? ઔર ઉસકે નામ ફરમાને હુકુમત **બસરા** લીખકર ફૌરન વહાંકો રવાના હોજાઓ; ઔર અબુલકાસમકો મેરી તરફસે દુઆ કેહના કે મૈં ઊસકો નીહાયત અઝીઝ સમજતાહું. વઝીરને ઉસીવકત એક **ખત** હાકમે બસરાકે નામ લીખા કે તુમકો યે ખત હુકમકા પોહંચતેહી હુકમત શેહર બસરાકી અબુલકાસમકે સીપુરદ કરદો, ઔર ઉસકો અપના **હાકમ** સમજો? મૈંભી થોડે વકતમેં **તોહફે** જો ખલીફાને અબુલકાસમકે વાસ્તે ઈનાયત કીએ હૈં લેકર આતાહું, ઇસ હુકમકે બજાલાનેમેં હરગીઝ દેર ન કરના! યે ખત લીખકર કાસીદકે હાથ રવાના કયા. જબ કાસીદને બસરામેં પોંહચકર હાકમકો વો ખત દયા, ખતકે પડહતેહી વાલીએ બસરાકા રંગ ફક હોગયા, ઔર હુકુમતકે હાથસે જાનેકા નીહાયત રંજ ઔર દરદ હુવા. હાકમે બસરાકા એક વઝીરથા **અબુલફતહા** નામી, કે નીહાયતહી **ખબીસ** ઔર બદતીનત

આયા; હરવકત આદમીયોંકી ઈઝારસાની ઔર તકલીફ્ દેનેકી ફીકરમેં રહેતાથા. ચુનાચે વો કુદરતી આદતકે મુવાફીક અબુલકાસમસે નેક આદમીકે સાથ દીલી અદાવત રખતાથા, બારહા વાલીએબસરાસે ઉસકી શીકાયત કરતા રેહતાથા, કે ઈસ શખ્સને સખાવતકે બહાનેસે તમામ લોગોંકા અપના તાબેઅદાર કર રખાહૈ, ઔર તમામ અતરાફ્મેં ઉસકી નેકનામીકી રોઝબરોઝ હુઆ બડહતી જાતી હૈ, અયસા નહો કે બ-સબબ ઊસકી ઇઝઝતો-તૌકીરકે આપકો અઝી ત પોંહચે, બેહતર હૈ કે ઈસકો કતલ કરવા દયા જાએ. મગર વાલીએબસરા ઉસકો યે જવાબ દેતાથા કે અયસા કરનેમેં બડા અંદેશા હૈ, કયું કે તમામ શેહર ઉસકા જો તાબેઅદાર હૈ, ઉસકે વાસ્તે જાન દેનેકો તય્યાર હો જાયગા, ઔર ઉસ હાલતમેં હમકો બડી મુશકીલ પડેગી. જબ ફઝીલકે ખતકા હાલ ઉસ ખબીસ વઝીરકો મઅલુમ હુવા, અપને દીલમેં ખુશ હુવા કે યે ખુબ વકત હાથ આયા હૈ, અબ મૈં વાલીએ-બસરાસે અબુલકાસમકી નીસબત જો કુછ કહુંગા વો ઝરૂર માનલેગા. ચુનાચે ઉસકી ખીદમતમેં હાઝીર હોકર, વઝીરને હાલ ફઝીલકે ખત કા દરયાફ્ત કયા, ઔર કહા દેખીએ મૈં આપકે હુઝુરમેં કઇ મરતબા ગુઝારીશ કરચુકાથા કે અબુલ કાસમકા ઝીંદા રેહના હરગીઝ—હરગીઝ મસલેહત નહીં હૈ, કીસીરોઝ આપકે વાસ્તે ઇસમેં નુકસાન પૈદા હોગા; અબ આપ ફરમાઈએ કે વો મેરી ગુઝારીશ સહીહથી યા નહીં ? ઔર અબ ભી અગર આપકા હુકમ હોજાએ તો મૈં અબુલકાસમકા કીસી તદબીરસે કામ તમામ કરૂં ! ઔર સબ ઉસકા "માલો—ઝર" કે બેશુમાર હૈ, આપકી ખીદમતમેં પોહચાઉં; કે ઈસ તદબીરસે મુલ્કો—હુકુમતભી બ-દસ્તુર આપકે પાસ રહે ઔર દૌલતભી હાથ લગે. વાલીએ-બસરા ઈસ બાતકો સુનકર નીહાયત ખુશ હુવા ઔર વઝીરસે કહા, કે મૈં તુમકો ઔર સબ બાતકી બ ખુશી ઇજાઝત દેતાહું મગર યે બાત મેરા દીલ કુબુલ નહીં કરતા કે અબુલકાસમસા નેકબખ્ત આદમી જાનસે મારા જાવે ! ઈસકે સીવાય ઔર જો કુછ કે તુમ ચાહો કરો ? વઝીરને કહા કે મૈંતો ઈસ અબુલકાસમસે અયસા નારાઝહું કે હરગીઝ ઉસકા ઝીંદારેહના નહીંચાહતા, મગર બહર હાલ આપકા ફરમાંબરદારહું, જીસતરહા આપકા હુકમ હોગા બજાલાઉંગા; ઇલ્લા દરખ્વાસ્ત કરતાહું કે સીવાય ઊસકી જાન લેનેકે, ઔર જીસકદર તકલીફ્ ઉસકો દેના ચાહું, ઊસમેં કુછ આપ દખલ ન દેં ! વાલીએ—બસરાને વઝીરકી ઇસબાતકો મનઝુર કયા.

પસ વઝીર યે ઇજાઝત વાલીએ—બસરાસે લેકર રૂખસત હુવા, ઔર ચંદ આદમી અપને સાથ લેકર અબુલકાસમકે મકાનપર પોહંચા. અબુલકાસમકો જો ખબર વઝીરકે આનેકી પોહંચી, ફૌરન ઊસકી પેશવાઇકો દૌડા આયા ઔર બડી ઇઝઝતો ઈકરામકે સાથ ઊસકો અપને મકાનમેં લેગયા ઔર નીહાયત તકલ્લુફસે ઊસકી દઅવતકી. ઉસકે બઅદ જલસા નાચો-ગાનેકા ઔર દૌર શરાબકા શુરૂઅ હુવા, આધીરાત ગુઝરેતક યે જલસા હોતા રહા, ઔર અબુલકાસમ વઝીરકો અપને હાથસે શરાબ પીલાતેથે. જબ અબુલકાસમકોભી ખુબ નીશા હોગયા, વઝીરને એક જામ શરાબકા ભરકર ઔર ઊસમેં ગુપચુપ એક દવા જો અપને સાથ લાયાથા, અબુલકાસમકે શરાબમેં મીલાકર દી. અબુલકાસમને ફૌરન વો પ્યાલા પી લયા, મગર પીતેહી ચકકર ખાકર ગીરપડા ઔર બેહોશ હોગયા. ઈસ દવાકી યે ખાસીયતથી કે જો કોઈ ઉસકો પીતા, ફૌરન નબ્ઝ બંધ

હોજાતી ઔર દમ રૂક જાતાથા, મગર જાન કાયમ રેહતીથી. અબુલકાસમ જબ બીર, બેહોશ હોગયા, ઔર દમ ઝાહીરન તુટ ગયા, વઝીર તખ્તસે ઊતરકર આહ વ ઝારી કરને ઔર અબુલકાસમકે નૌકરોંનેભી યે હાલ દેખકર રોના—પીટના શુરૂઅ કયા. વઝીરભી ઝ રોતાથા, મગર અપને દીલમેં ફરેબકી કામયાબીપર કમાલ ખુશ ઔર નાઝાંથા. ઉસીરા રને તમામ ઝર નકદ વ જવાહીરાત વગૈરા અબુલકાસમકા, ખઝાને શાહીમેં ભીજવ ઔર સુબોહ હોતેહી એક બડા પુર તકલ્લુફ જનાઝા અબુલકાસમકે વાસ્તે બનવાકર ઊસ.. લાશકો ઊસમેં રખા. શેહરમેં જીસવકત અબુલકાસમકી વફાતકા હાલ મઅલુમ હુવા, તમામ અમીરો—ગરીબકો કમાલ અફસોસ ઔર રંજ હુવા, હઝારહા આદમી અબુલકાસમકે મકાનપર મય્યતકે સાથ ચલનેકો જમ્અ હોગએ. જીસવકત જનાઝા ઊસકા ઊઠાયા ગયા, હર શખ્સ કમાલ રંજ ઔર દરદસે આહ વ ઝારી કરતાથા. ગરઝકે અબુલકાસમકે જનાઝાકો, વઝીર આદમીયોંકે સાથ ગોરસ્તાનમેં લેગયા. ગોરસ્તાનકે બીચમેં એક ગુંબદ બના હુવાથા, વઝીરને કહા કે મૈં અબુલકાસમકો હરગીઝ ઝમીનમેં દફન કરને ન દુંગા, મુજકો ઊસકે સાથ કમાલ ઉલફતથી, ઔર વો અયસા નેક ખસલતથા કે હરગીઝ ઉસકો ઝમીનમેં ગાડના ન ચાહીએ. પસ ગુંબદમેં ચાર ઝંજીરે બંધવાકર અબુલકાસમકે તાબુતકો ઉસમેં લટકા દયા, ઔર બડી આહો—ફીગાંકે સાથ આધીરાત ગુઝરેતક ગુંબદમેં બૈઠા હુવા રોતા રહા. જબ રાત બહોત ગઈ ઔર તમામ લોગ વહાંસે રૂખસત હોગએ, વઝીરને દરવાઝા ગોરસ્તાનકા બંધ કરકે તાબુત કો ઝંજીરોંસે ખોલા, ઔર અબુલકાસમકે બદનપર ગરમ પાની જો તય્યાર કરવા રખાથા ડાલા, જબ પાનીકી ગરમીકા બદનમેં અસર હુવા, અબુલકાસમકો હોશ આયા ઔર હૈરતઝદા હોકર ઈધર ઉધર દેખને લગા; વઝીરને એક દરખ્તસે જો ગુંબદકે કરીબથા બાંધ દયા ઔર ખુદ તાઝયાના હાથમેં લેકર ઊસકો મારને કે વાસ્તે તય્યાર હુવા. અબુલકાસમને યે હાલ દેખકર કહા કે અય વઝીર! વાસ્તે ખુદાકે મુજકો બતલાઓ કે મુજસે અયસા કૌનસા કુસુર હુવા હૈ, કે જીસકે ઈવઝ મુજકો અયસી સખ્ત સઝા દેનેપર આમાદા હો! વઝીરને કહા બદઝાત! તુજકો અયસે અઝાબસે હલાક કરૂંગા, કે ફરીશતોંકોભી તેરે હાલપર રોના આવે; યે કેહકર કમાલ સંગદીલીસે ઉસને અબુલ કાસમકો તાઝયાને લગાને શુરૂઅ કીએ, યહાંતક કે અબુલકાસમકા તમામ બદન ઝખમી હોગયા ઔર બીલકુલ બેહોશ હોગયા; તબ વઝીરને ફીર ઉસકો તાબુતમેં રખકર બ-દસ્તુર તાબુતકો ઝંજીરોંમેં લટકા દયા. જબ સુબોહ હુઈ, વઝીર વાલીએ—બસરાકી ખીદમતમેં હાઝીર હુવા ઔર તમામ હાલ બયાન કયા. વાલીએ—બસરાને કહા દેખો, ઇસ બાતકી નીહાયત હોશયારી કરની ચાહીએ? કે કોઈ આદમી ઇસ ભેદસે ખબરદાર હોને ન પાવે, કયુંકે અગર ખુદા ન ખ્વાસ્તા કીસી આદમીકો ઝરાભી ઈસ બાતકી ખબર લગ ગઇ, તો ફીર હમારી ખૈર નહીં.

વાલીએ—બસરા ઔર વઝીર ઈસી ગુફતગોમેં થે કે ઊનકો ફઝીલકી બસરામેં વારીદ હોનેકી ખબર પોહંચી. ઊસીવકત યે દોનું, સાથ અમીર—ઉમરા ઔર રઈસાંને શેહરકે ઇસતકબાલકે વાસ્તે રવાના હુએ. જબ ફઝીલકે પાસ પોહંચે, ફઝીલને દેખા કે વાલીએ—બસરા, ઔર ઊસકે તમામ સાથવાલે લીબાસ માતમી કા પેહને હુએ હૈં. નીહાયત મુતઅજજબ હોકર

કે ઈસકા ક્યા સબબ હૈ? વાલીએબસરા ઔર ઉસકે વઝીરને આંખોંમેં આંસુ લાકે બોલે, ૧ સબપર બડા સદમા હુવા હૈ, હાલ ઉસકા યે હૈ કે જીસવક્ત આપકા હુકમ, કાસમકો હુકુમત દેનેકા હમારે પાસ પોહચા, હમ સબ ફૌરન ઉસકી ખીદમતમેં હુએ ઔર ઉસકો ખુશ ખબરી "હુકુમતે–બસરા" કી સુનાએ. અબુલકાસમ યે સુનકર ખુશ હુવા, મગર અપની હમેંશાકી આદતકે મુવાફીક ઐશો—અશરતમેં મશગુલ હો ..ા, ઔર ઉસ ખુશીકે સબબ કમાલ બેપરવાઈસે બહોત શરાબ પીને લગા, યહાંતક કે સકતા હોકર ગીરપડા ઔર જાન નીકલ ગઈ. તમામ શેહર બસરા ઈસ સદમાસે બહોત ગમગીન ઔર મલુલ હૈ; ઔર હમારા તો કમાલહી દોસ્ત ઔર અઝીઝથા, ઉસકી વફાતસે હમારે દીલોં પર જો કુછ સદમા ગુઝરા હૈ ઉસકા બયાન નહીં હો સકતા. ફઝીલને યે હાલ સુનકર એક આહ સરદ ભરી, ઔર રોતા હુવા વાલીએ—બસરા ઔર દુસરે તમામ આદમીયોંકે સાથ ગોરસ્તાનકી તરફ રવાના હુવા. અબુલફતહા, ફઝીલકો ગુંબદમેં લેગયા ઔર તાબુત અબુલકાસમકા ઉસકો દીખાયા. ફઝીલકો તાબુત દેખકર બડા રહમ આયા, ઔર થોડી દેર વહાં ઠેરકર ફીર વાપસ અપને ખીમેગાહપર આયા; ઔર વાલીએ—બસરાસે કહા કે મુજકો કમાલ તમન્ના અબુલકાસમકી સુરત દેખનેકીથી, અફસોસ! કે યે બાત મુયસ્સર નહીં આઈ, અબ મેરા યહાં ઠેરના ફુઝુલ હૈ મૈં બગદાદકો વાપસ જાતા હું, તુમ હમેંશાકે મુવાફીક કારોબાર સલતનતકા ચલાઓ! મૈં બગદાદમેં પોહચકર જો કુછ હુકમ ખલીફાકા હોગા ઉસસે તુમકો ખબર દુંગા. વાલીએબસરાને બહોત કુછ તોહફે ફઝીલકે નઝર કીએ, ઔર ઉસકો ઈઝઝતો–ઈકરામકે સાથ રુખસત કયા.

ફઝીલને બગદાદમેં પોહચકર ખલીફાસે હાલ વફાત અબુલકાસમકા બયાન કયા, ખલીફાકો ઇસકદર રંજો—અલમ ઈસ હાલકે સુન્નેસે હુવા, કે તીનરોઝતલક મુતલક ન ખાયા ન આરામ કયા; બરાબર આહો વ ઝારી કરતા રહા. ચૌથેરોઝ વઝીરકો બુલાયા ઔર ઉસ્સે કહા કે અબુલકાસમકે મરનેકે સબબ અયસે હૈં કે મુજકો શક પૈદા હોતા હૈ, ઉસકી અચ્છી તરહાસે તપાસ કરની ચાહીએ? વઝીરને કહા બેહતર હૈ, મૈં હુઝુરકે હુકમકે મુવાફીક ઈસ બાતકી તપાસ કરુંગા. વાલીએબસરાકો જો ખબર હારુનરશીદકે માતમદારીકી પોહચી કે અબુલકાસમકી વફાતકા સબબ તહકીક કરના ચાહતા હૈ, વો અપને દીલમેં નીહાયત ડરા, ઔર અબુલફતહાકો બુલાકર કહા કે ઇસકા ક્યા બંદોબસ્ત કરના ચાહીએ? અગર ખલીફાકો અસલ હાલ વફાતકા મઅલુમ હો જાયગા, તો શક નહીં કે નીહાયત બેદરદીસે હમકો કતલ કરાએગા. વઝીરને કહા કે ઈસબાતકા ઇલાજ બહોત સેહલહૈ, અગર આપ રઝા દેં, મૈં કલ સુબોહ ગોરસ્તાનમેં જાકર અબુલકાસમકા કઝયા પાક કરું? વાલીએબસરાને કહા કે મેરી અકલ અબ કુછ ઈસ મુઆમલામેં કામ નહીં દેતી, તુજે ઇખ્તયાર હૈ જો મુનાસબ હો અમલમેં લા. વઝીર! વાલીએબસરાસે યે રઝા હાસીલ કરકે, ખુશી–ખુશી અપને ઘર આયા ઔર રાતકો અબુલકાસમકે કતલ કરનેકા ઇરાદા દીલમેં ઠાના.

ઈત્તફાકન ઉસ રાતકો એક ટોલા ચોરોંકા લુટ—ફાટ કરનેકે વાસ્તે નીકલા હુવાથા, ઔર

બહોતસા માલો—અસબાબસે લદા એક કાફલા સૌદાગરોંકા ઉનકે હાથ આયાથા. રાતકા ર કર યે ટોલા દરવાઝે શેહર બસરાપર જો નઝદીક ગોરસ્તાનકે થા, આ પોહંચા. ચોરોંકે સ અપને સાથીઓંસે કહા કે અબ રાતકો હમારે મુકામકા રસ્તા મીલના મુશકીલ હૈ ઔર હ ભી ગએ હૈં, બેહતર યે હું કે ઇસ ગોરસ્તાનમેં જો સામને નઝર આતા હૈ થોડી દેર મુકા ઔર અપના અપના હીસ્સા લુટકેમાલમેંસે બાંટકર અપની મનઝીલે—મકસુદકો ર૯ યે કેહકર સબ ચોર ઊસ ગોરસ્તાનમેં દાખીલ હુએ. જબ ગોરસ્તાનમેં પોહંચે. ઊ ગોરસ્તાનકે દરમીયાન એક ગુબદ નઝરપડા, ઔર ઉસકો દેખકર સબને કહા કે આઓ ઇસ ગુંબદમેં ચલેં ! વહાં બેઠકર આરામસે માલ તકસીમ કર લેંગે; ચુનાચે ગુંબદ મેં દાખીલ હુએ, ઔર વહાં શમઆકી રૌશની દેખી. ચોરોંકે સરદારકી નીગાહ **તાબુત** અબુ લકાસમપર પડી, મુતઅજજબ હુવા કે યે કયા માજરા હૈ! અપને રફીકોંસે પુછા કે કયા યહાં યહી રસમ હૈ કે મુરદોંકો તાબુતમેં રખકર ઝંજીરોંસે લટકા દેતે હૈં ? એકશખ્સ જો બસરાકા રેહનેવાલાથા, બોલા કે નહીં સરદાર અયસા દસ્તુર નહીં હૈ, યે **ભેદ** દો બાતોંસે ખાલી નહીં; યા તો યે શખ્સ મરનેવાલા અપને ખાનદાનમેં અયસા અઝીઝહો કે ઉસકે ખ્વેશોંને ઉસકો ઝમીનમેં દફન કરના મુનાસબ ન જાના હો; વ યા કોઈ અયસા ઝાલીમ હો, કે ખાકને ઉસકો કુબુલ ન કયા. ચોરોંકે સરદારને કહા, મેરા દીલ ચાહતા હૈ કે ઈસ તાબુતકો ઉતાંરકર દેખું, કે કીસ શખ્સકી લાશ હૈ ! ચુનાચે વો સરદાર ઔર ઉસકે રફીકોંને ઝંજીરસે તાબુતકો ખોલા ઔર ઝમીનપર રખકર અબુલકાસમકે સરસે કપડા ઉઠાયા, દેખા તો એક નવજવાન—હસીન આદમી હૈ! મગર તમામ બદન ઉસકા ઝખમી હૈ, ચોરોંકે સરદારકો ઉસકી હાલતે ઝારપર કમાલ અફસોસ આયા. અપને રફીકોંસે કહા, દેખો કીસી સંગદીલ—બેરહમ આદમીને ઇસ નાઝુકઅંદામ જવાનકો નીહાયત બેદરદીસે મારા હૈ ! ઉસકો તાબુતસે બાહીર નીકાલકર ઝમીનપર લીટાઓ ! ચોરોંને સરદારકા હુકમ ફૌરન બજા લાએ. જબ અબુલકાસમકો ઝમીનપર લીટાયા, ઝમીનકી રગડ ઉસકે ઝખમોંપર પોહંચી, ઉસપર અબુલકાસમ ઝખમોંકે દરદસે હુશયાર હુવા ઔર રોકર બ—આવાઝે—ગમનાક બોલા "કે અય કમબખ્ત સંગદીલ ! મેરી જવાની ઔર બેગુનાહીપર રહમ ખા ! મૈંને તેરા કયા કુસુર કયા હૈ કે તુ મુજકો ઇસકદર અઝીયત પોહંચાતા હૈ? ઔર ઔર, અગર મેરા ઝીંદા રેહના તુજકો ખુશ નહીં આતા, તો એકહી વકતમેં મેરા કામ તમામ કર! કે મુજમેં ઈસ તકલીફો—અઝાબકે ઝહમતકી ઊઠાનેકી બરદાશ્ત નહીં હૈ. " ચોરોંકે સરદારને યે બાત અબુલકાસમકી ઝુબાનસે સુનકર કહા, કે અય જવાન—અઝીઝ! અંદેશા ન કર ! મૈં તુજકો અઝાબ પોહંચાને વાલા નહીં હું, બલકે તુજકો ઈસ હાલતે ઝારસે છુડાનેકો આયા હું; અબ તું આંખે ખોલ ઔર મુજસે હાલ અપના બયાન કર, કે યે કયા માજરા હૈ! ઔર તુજકો કીસ કમબખ્ત સંગદીલને યહાં અયસે હાલમેં છોડા હૈ! અબુલકાસમને ઈસ મોહબ્બતઆમીઝ ગુફતગોકો સુનકર આંખ ખોલી, ઔર દેખા કે એક ટોલા આદમીયોંકા ઉસકે તાબુતકે અતરાફમેં બૈઠા હુવા હૈ, યે હાલ દેખકર વો ઊઠ બૈઠા ઔર સબકો **સલામ** કયા. ચોરોંકે સરદારને કહા કે અય જવાન તુ અપના હાલ બયાન કર કે તુ કૌન હૈ! ઔર ઈસ જગેહ તુજે જીતેજી તાબુતમેં

.ન રખા હૈ! બે ઔફ઼ો-ખતર હમસે અપના સારા હાલ કેહદે; ઔર અગર તેરી મર્ઝી હૈ કે અવ્વલ હમારા હાલ મઅલુમ કરે, તો સુનલે કે હમ એક ફ઼ીરકે-ચોરોંસે હૈં, આજકી લુટફ઼ાટ કરકે અપને ઘરકો વાપસ જાનેથે, અંધેરેકે સબબ રસ્તા ભુલગએ ઔર ઇસ ગુંબ ગોરીકા માલ તકસીમ કરનેકે ઈરાદેસે આએ થે, હમારા હાલ યે હૈ જો બયાન કયા; તુભી અપના સબ હાલ સચ—સચ કેહદે. અબુલકાસમને અસલી હાલ ઝાહીર કરના મુનાસબ ન જાનકર કહા કે મૈં એક સૌદાગરકા ગુલામ હું, મેરે સેઠને એક અંજાનપનેકે ગુનાહમેં ગુસ્સે હોકર મુજકો મારા, ઔર ઈસ હાલસે મુજકો યહાં છોડ દયા હૈ. અબુલકાસમને ઈસ ખયાલસે ખુદકો ગુલામ ઝાહીર કયાથા કે યે ચોર મુજે ગુલામ સમજકર, બેચનેકી લાલચસે અપને સાથ લે ચલેં; ચુનાચે યે ખયાલ ઉસકા દુરૂસ્ત નીકલા. ચોરોંકે સરદારને જબ મઅલુમ કયા કે યે શખ્સ ગુલામ હૈ, ફ઼ૌરન ઉસકો લાલચ હુઇ કે યે બડા ખુબસુરત ગુલામ હૈ ઇસકી કીમત બહોત મીલેગી. પસ એક ચોરકો હુકમ દયા કે અબુલકાસમકો અપની પીઠપર બીઠાકર લેચલે! ઔર ખુદ તમામ અસબાબ અપના લેકર, સબ ચોરોંકે સાથ અપને મુકામકી તરફ઼ રવાના હુવા. ઇન ચોરોંકે રહેનેકા મુકામ એક પહાડપર થા જો બસરેસે ચંદ મૈલકે ફ઼ાસલે પર આયા હૈ, વહાં પોહુંચકર ચોરોંકે સરદારને અબુલકાસમકો એક બડે ગારમેં, જીસમેં પચાસ આદમી કે રેહનેકી ગુંજાયશથી વહાં ઉતાર દયા, ઔર તમામ સામાન—ઝરૂરી ઉસકે વાસ્તે તય્યાર કર દયા; ઔર ચુંકે સબ ચોર રાતભરકે જાગે હુએથે સો રહે.

જબ ચોરોંને ગોરસ્તાનસે નીકલકર અપને કયામગાહકી રાહલી, અબુલફ઼તહા વઝીરે બસરા ઉસકવકત અબુલકાસમકે કતલકે ઈરાદેસે એક ખંજર લેકર ગોરસ્તાનકી તરફ઼ રવાના હુવા. જબ ગોરસ્તાનકે દરવાઝેપર પોહુંચા, દેખા કે દરવાઝા ખુલા હુવા હૈ, ઈસ બાતસે ઉસકે દીલમેં શક પૈદા હુવા, દૌડકર ગુંબદકે અંદર ગયા ઔર દેખા કે તાબુત ખાલી ઝમીનપર રખા હુવા હૈ! ઔર અબુલકાસમકા પતા નહીં હૈ. યે હાલ દેખકર સખ્ત ઘબરાયા ઔર દીવાનાવાર ભાગા હુવા વાલીએ—બસરાકે પાસ પોહુંચા, ઔર હાલ ગુમ હોજાને અબુલકાસમકા ઉસકે રૂબરૂ બયાન કયા; વાલીએ—બસરાકે યે હાલ સુનકર હોશ જાતે રહે ઔર નીહાયત ડરા. વઝીરસે કહા કે યે બડા ગઝબ હુવા! અબ તદબીર ઈસકી કયા હૈ? વઝીરને કહા દેર ન કરની ચાહીએ, ફ઼ૌરન તલાશ અબુલકાસમકી કરની મુનાસબ હૈ, અયસા નહો કે વો કોઈ તરહાસે ખલીફ઼ે હારૂનરશીદકે પાસ પોહુંચે, ઔર ફ઼ીર મેરી ઔર આપકી પુરી શામત આવે. પસ વાલીએબસરા ઔર અબુલફ઼તહા વઝીર, સાથ લશકર અઝીમકે ગોરસ્તાનકે દરવાઝેસે પાઊંકે નીશાનપર તપાસકો રવાના હુએ, ઔર ઊસી ઢબસે આખરકાર ઊસી પહાડતક પોહુંચે કે જહાં ચોર ઉસવકતપર ખ્વાબે-ગફ઼લતમેં પડે હુએથે, ઉન્હોંને પોહુંચકર સબકો મએ અબુલકાસમકે ગીરફ઼તાર કર લ્યા ઔર વહાંસે પીછે ફ઼ીરે; વાલીએ-બસરા ઔર વઝીર અપની કામયાબી ઊપર નીહાયત શાદમાનથે. જબ શેહરકે નઝદીક પોહુંચે, અબુલફ઼તહાને વાલીએ-બસરાસે કહા કે શેહરમેં અબુલકાસમકો લેજાના મુનાસીબ નહીં હૈ, સારા શેહર ઊસકા દોસ્ત ઔર ખૈર ખ્વાહ હૈ, મુબાદા કોઈ ફ઼સાદ બરપા હો! મેરા ગાઊં યહાંસે નઝદીક હૈ બેહતર હૈ કે ઊસકો

વહાં રખા જાવે, ઔર આપ ચોરોંકા લેકર શેહરમેં તશરીફ લે જાઇએ ઔર યે મશહુર કા. કે હમ ચોરોંકો ગીરફતાર કરનેકે વાસ્તે ગએથે; અબુલકાસમકો મૈં ગાઉંમેં લેજાકર બહોતહી કતલ કરતાહું. ચુનાચે વાલીએબસરા, વઝીરસે જુદા હોકર શેહરમેં આયા ઔર હુકમ દયા કે ચોરોંકો ફાંસી દી જાવે.

ઈધર વઝીર અપને ગાઉંમેં આકર, એક મકાનમેં જો અપને આરામકે વાસ્તે . કયાથા ઉતરા, ઔર અબુલકાસમકો કે નીહાયત પીરેશાન ઔર ખીસ્તા હાલથા, એક ચાહમ કે બગૈર પાનીકેથા દાલ દયા; ઔર અપને દીલમેં ઈરાદા કયા કે રતકો ઈસે કતલ કરૂંગા. અબુલફતહાકા એક લડકાથા, હઝારદરજા અપને બાપસે ઝીયાદા બદખીસાલ ઔર ઝાલીમ, ઉસકો વઝીરને નીગેહબાનીકે વાસ્તે કુવેકે ઉપર રખા. ઈસ લડકે નાબકારને બહોતસે પથ્થર અપને પાસ જમ્અ કર રખેથે, કુવેકે અંદર દાલના શુરૂ કીએ કે જો અબુલકાસમકે બદનપર જાકર લગતેથે, ઔર અબુલકાસમ ઉસકે સદમેસે ઝાર-ઝાર રોતાથા, પીસરે-વઝીર ઇસ બાતસે નીહાયત ખુશ હોતાથા, ગોયા ઉસકે નઝદીક યે એક તમાશાથા. આખરકાર અબુલકાસમને પથ્થરોંકે સદમેસે અપના જીસમ બચાનેકે ઇરાદેસે, દીવાનાવાર ચારોંતરફ ચાહકે અંદર દોડના શુરૂઅ કયા. ઈત્તફાકન કુવેમેં ફીરતે-ફીરતે ઉસકો એક બડા સુરાખ નઝર પડા, જીસકો મટ્ટીસે બંધ કર રખાથા. જબ થોડી રાત ગઈ, પીસરે—વઝીર બ—સીરતે ખંઝીર, નીશએ શરાબમેં કુવેકે કીનારેપર સો રહા, ઔર ખુદ અબુલફતહા વઝીરકોભી સફરકી થકાનકે સબબ નીંદ આ ગઇ. અબુલકાસમને અપને દીલમેં ખયાલ કયા કે જબ પીસરેવઝીર જાગેગા ફીર પથ્થરે મારના શુરૂઅ કરેગા, બેહતરહૈ ઇસ સુરાખકી મટટી હટાઓ, શાયદ કે ઇસમેં મેરીસલામતીકી કોઇ જગેહ નીકલ આવે તો ઉસમેં છુપ રહું; યે સોંચકર મટ્ટીકો હાથોંસે ખોદના શુરૂઅ કયા. યકબારગી બડે ઝોરસે પાનીકા આના ઉસ રાસ્તેસે શુરૂઅ હુવા, ઔર એક કલાકમેં ઇસ કદર પાની ઉસ કુવેમેં આ ભરા, કે અબુલકાસમ કુવેકે મુંહપર આ ગયા, બસ એક ફલાંગ મારકે આપકેતઇં ચાહસે બાહીર નીકાલા; દેખા કે પીસરે—વઝીર ખ્વાબે—ગફલતમેં પડા હુવા હૈ. અબુલકાસમને ઉસકો પકડકર કહા કે હરામઝાદે ! મૈંને તેરેસાથ અયસા કયા કયા, કે જો તુને ઈસકદર મુજકો ઇઝા પોહુંચાઇ ? યે કેહકર ઉસકા ગલા ઇસ ઝોરસે દબાયા કે ઉસકા દમ નીકલ ગયા. પસ ઉસકી લાશકો કુવેમેં દાલકર, બહોતજલદી ઉસ જગેહસે બાહીર નીકલા ઔર જંગલકી તરફ રવાના હુવા, મારે ખૌફકે રાસ્તેમેં કહીંભી એક ઝરા દમ ન લયા. આખરકાર જબ ચલતે—ચલતે બીલકુલ થક ગયા, એક બડે દરખ્તકે સાયેમેં જીસકે બાઝુમેં એક ચશમા પાનીકા રવાંથા, સો રહા. થોડીદેર બઅદ આદમીયોંકી બોલચાલકી આવાઝ ઉસકે કાનમે પડી, ચોંક ઉઠા ! દેખા કે કરીબ સો—સવાસો આદમીયોં કે, જીનમેં બઅઝ સવારથે ઔર બઅઝ પયદા, ઉસકેપાસ ખડે હૈં; (મઅલુમહો કે યે કાફલા સૌદાગરોંકાથા.) ઉનમેં જો સરદારે કાફલાથા, ઉસકી નઝર અબુલકાસમકે ખુબસુરત ચેહરેપર પડી, દેખકર હૈરાન હુવા ! પુછા કે અય જાને—પીદર, તુ નંગા કયું હૈ ? ઔર કહાંસે ઇસ મુકામપર આયા હૈ ! અબુલકાસમને કહા કે મૈં ગુલામ હું, મેરે સેઠકો ચોરોંને મારદાલા, ઔર મુજકો ઈસ હાલતમેં યહાં છોડ ગએ.

પીરમરદકો અબુલકાસમકી તરફે ગુફતગુ અયસી પ્યારી, ઔર ઉસકી સુરત અયસી ભલી મલુમ હુઇ કે ઉસને ઈરાદા કયા કે મૈં ઈસકો હમેંશા અપને પાસ રખુંગા. પસ નૌકરોંકો હુક્મ કે ઇસકે વાસ્તે પોશાક ઉમદા તય્યાર કરો? ઔર ફીર એક ઘોડેપર અબુલકાસમકો સવાર કરાકે રવાના હુવા. નઝદીક શામકે કાફ્લા એક અયસે પુરફીઝા જગેહપર પોહંચા કે જહાં હર કદમે—પાનીકે રવાંથે, ઔર જંગલ ચારોંતરફ નીહાયત સરસબ્ઝ ઔર ખુશનુમા નઝર આતાથા. થોડે ફાસલેપર એક બાગ નઝર પડા, કે જીસકી ખુબી ઔર આરાએસ્તગીકી તઅરીફ નહીં હોસકતી; ઔર બાગકે બીચમેં એક બંગલા આલીશાન બના હુવાથા. સૌદાગરોંકા કાફીલા બાગકી તરફ ચલા ઔર બાગકે નીચે ઉતરા, ઔર હરશખ્સ અપને—અપને કામમેં મશગુલ હુવા. યે બાગ વાલીએબસરાને અપની દુખતરકે વાસ્તે જીસકા નામ મેહરઅંગીઝ—બાનુ થા, ઔર જીસકા હુસ્નો—જમાલ મશહુર દુર—દુરથા બનાયા હુવાથા, ઔર વો દુખતર પરીપેકર ઉસી બાગમેં રેહતીથી. વકતે—શામ જબ વાસ્તે હવાખોરીકે વો દુખતર બંગલેકી અગાસી ઉપર ચડ્ડી, સૌદાગરોંકે કાફ્લેપર ઉસકી નીગાહ પડી; અપને નૌકરોસે પુછા કે યે કૌન લોગ હેં? ઔર કહાંસે આએ હેં? નૌકરોંને અરઝ કયાકે કાફ્લા સૌદાગરોંકા હૈ દુખતરને કહા જાઓ ઔર જો ચીઝે ઉનકે પાસ હમારી ખરીદનેકે લાયક હોં લે આઓ? ચુનાચે એકગુલામ, સરદારે—કાફેલાકે પાસ આયા ઔર દુખતરકે હુકમસે ઉસકો ખબર દયા. સરદારે—કાફેલાને ઉમદા—ઉમદા કીસમકા કપડા, ઔર દીલપસંદ અચ્છી ચીઝેં એક ગઠડીમેં બાંધકર અબુલકાસમકો કહા કે તુમ લેજાઓ? અબુલકાસમ વો ચીઝેં લેકર ગુલામકે સાથ દુખતરકી ખીદમતમેં હાઝીર હુવા. દેખા કે બાગકે કીનારોં પર, કે જીસકે ચારોંતરફ તરહા—તરહાકે ફુલોંકે દરખ્ત લગે હુએ હેં, ઔર ઉન દરખ્તોંકે દરમીયાનમે એક તખ્ત જવાહીરનીગાર રખા હુવા હૈ ઔર ઉસપર એક નાઝની—ઝોહરા જબીં! કે જીસકે હુસ્નકી ચમકપર નઝર નહીં ઠેરતીથી, બેઠી હુઈ હૈ. અબુલકાસમ ઉસકે હુસ્નકો દેખકર હૈરાન રહા! ઉધર ઉસ પરીપેકરકી જો નીગાહ અબુલકાસમપર ગીરી, આશક ઔર ફરેફ્તા હોગઈ. પુછા કે અય જવાન તુ કૌન હૈ! ઔર ઈસ કાફીલાકે સાથ કીસ તરેહ આયા હૈ! અબુલકાસમને અરઝ કીકે મૈં એક સૌદાગરકા ગુલામથા ઔર ઉસકે કાફીલેકે સાથ આતાથા, રાસ્તેમેં ચોરોંને ઘેર લયા; મેરે સેઠ ઔર ઉસકે સાથયોંકો કતલ કરડાલા ઔર તમામ માલો—અસબાબ લુટકર લેગએ; મૈં બડી મુશકીલસે અપની જાન બચાકર એક જગેહ દરખ્તકે સાયામેં ઠર ગયા. યે કાફીલા સૌદાગરોંકા ઉસતરફસે ગુઝરા, ઔર સરદારે—કાફીલાને મુજપર રહમ ખાકર મુજકો અપને સાથ લે લયા; તકદીરને મેરી અયસી મદદકી કે આપકે હુઝુરમેં આ પોહંચા. દુખતર વાલીએબસરાને યે હાલ સુનકર ગુલામકો હુકુમ દયા કે તુ સરદાર કાફેલાકે પાસ જાકર, કીમત અસબાબકી જો મૈંને ખરીદ કયા હૈ દે આ? ઔર બાકી અસબાબ ઉસકા વાપસ કરદે? ઔર ઈસ નવજવાનકો યહીં છોડઆ. ગુલામને કીમત અસબાબકી જો દુખતરને ખરીદ કયાથા દે દી, ઔર બાકી અસબાબ સરદારે—કાફેલાકે હવાલે કયા. સરદારને પુછા કે મેરા ગુલામ કહાં હૈ? ગુલામને કહા કે તુમ્હારે ગુલામકા મરતબા ઉંચા બડ ગયાહૈ, તુમ ઉસકે વાપસ આનેકી ઉમ્મીદ ન રખો અપની રાહલો! સરદાર કાફેલાને અબુલકાસમકે

વાપસ આનેસે માયુસ હોકર અપને સાથીયોંકો કુચકા હુકમ દયા ઔર રવાના હો ગએ. અબુલકાસમ ઔર દુખતરે—વાલીએ બસરા, ઐશો—અશરતમેં મશગુલ હુએ; ઈસ સ ખુશીકો દેખકર અબુલકાસમ તકલીફ ઔર રંજ ભુલગયા, બેખૌફ દુખતરે—વાલીએ સાથ બેઠકર શરાબ પીના શુરૂઅ કયા. થોડેવકતમેં શરમકા પરદા દુર હોગયા ઔર બાહ શકર હોગએ, ઔર તમામ શબ ઐશમેં ગુઝારી.

ઈધર અબુલફતહાકા હાલ સુનીયે, આધીરાતકો જબ ઉસકી આંખ ખુલી, ઘબરાકર ઉઠા! ઔર ખંજર હાથમેં લેકર અબુલકાસમકે કતલકે ઇરાદેસે કુવેપર આ પોહુંચા, દેખા કે પાની લબે—ચાહતક ભરા હુવા હૈ ઔર એક લાશ ઊસપર તીર રહી હૈ. જબ વઝીરને લાશકો અપની તરફ ખેંચા, દેખા તો અપને લડકેકા મુરદાહૈ ઔર અબુલકાસમકા કહીં પતા ઔર નીશાન નહીં. યે હાલ દેખકર સખ્ત ઘબરાયા! ઔર અપને પીસરકો મુરદા દેખકર અપના સરપીટ લીયા, ઔર નંગે પાઊં રોતા હુવા વાલીએ—બસરાકે પાસ પોહુંચા ઔર તમામ હાલ બયાન કયા. વાલી એ—બસરાકે, યે હાલ સુનકર હોશઉડગએ કે હાય—હાય યે કયાહુવા? વઝીરસે કહા કે દેખો કીસ મુસીબતસે એકમરતબા અબુલકાસમ હાથ આયાથા, અબ ખુદા જાને કહાં ચલા ગયા હોગા! ઔર કયુંકર હાથ આએગા? અપની તરફસે અબ એક મીનીટકીભી દેર કરની ન ચાહીએ, ફોરન તલાશ કરના શુરૂઅ કરો? ચુનાચે યે કેહકર વાલીએ—બસરા ઔર ઉસકા વઝીર દુસરેવકત લશકરકે સાથ અબુલકાસમકી જુસતજુમેં રવાના હુએ. દો—રોઝોશબ બરાબર જંગલમેં અબુલ કાસમકી તલાશ કરતે રહે, લેકીન કહીં અબુલકાસમકા પતા નહીં લગા; તીસરેરોઝ નેહા યત થકકર ઔર લાચાર હોકર ઈરાદા પીછે ફીરનેકા કયા, મગર થકાનકે સબબ તાકત ચલનેકી બાકી ન રહીથી. વાલીએ—બસરાને વઝીરસે કહા, કે મેહરઅંગીઝ બાનુકા બાગ યહાંસે ફકત દો કોસકે ફાસલેપર હૈ, મુનાસબ હૈ કે વહાં ચલકર એકરોઝ આરામ લેં, કલ શેહરકો વાપસ ચલે આએંગે; ચુનાચે બાગકી તરફ રવાના હુએ. દુખતરે—વાલીએ બસરાકો જો ખબર અપને બાપકે આનેકી મઅલુમ હુઇ, અબુલકાસમકો એક હુજરેમેં છુપાકર અપને બાપકી ખીદમતમેં હાઝીર હુઇ, ઔર આધીરાત ગુઝરે તક બાપકે પાસ રહી; મગર અબુલકાસમકી જુદાઇ ઉસકો એક ઘડીભરભી ખુશ ન આતીથી. જબ વાલીએ—બસરા ઔર વઝીર અપની મસલેહતમેં મશગુલ હુએ, દુખતર વહાંસે રૂખસત હોકર ઉસ હુજરેકી તરફ આઇ કે જહાં અબુલકાસમકો છુપા રખાથા; ઔર દાયાકો બુલાકર કહાકે તુ હુજરેકે દરવાઝેપર બેઠકર પાસબાનીકર? મુજમેં તાબે—જુદાઈ અબુલકાસમકી નહીં હૈ, મૈં ઉસકે પાસ જાતી હું તુને હુશયાર રહેના, ખબર દાર કોઇ અંદર આને ન પાવે? યે કહેકર આપ હુજરેકે અંદર ગઈ ઔર અબુલકાસમકો ગલે લગાકર સો રહી; ઈત્તફાક અયસા હુવા કે થોડી દેરમેં દાયાકીભી આંખ લગ ગઇ વાલીએ બસરાને અપને દીલમેં કહા કે મૈં તીનરોઝસે રંજો—અલમ ઉઠા રહા હું, થોડી દેર અપની દુખતરકે પાસ ચલકર ઉસ્સે બાતે કરૂં તાકે તબીઅત ભેલે યે સોચકર હુજરેકી તરફ જહાં ઉસકી લડકી ઔર અબુલકાસમ સોતેથે પોહુંચા, ઔરહુજરેકે દરવાઝેપર દાયાકો સોતે પાયા જબ અંદર ગયા, દેખા કે તખ્તપર લડકી એક અજનબી શખ્સકે સાથ લીપટકર સોરહી હૈ!

...ાજ..તરાકા યે હાલ દેખકર સખ્ત ગુસ્સા આયા ઔર દીવાનાવાર દૌડકર દુખતર ઔર ...લકાસમકે બાલ પકડકર દોનોંકો તખ્તસે નીચે ડાલ દયા; ઔર અબુલકાસમકો પેહછાનકર ઔરભી ઝીયાદા ગુસ્સા આયા. કહા દેખો! મૈં ઇસ હરામઝાદેકી તાલાશમેં સરગરદાન ...ા હું ઔર યે મેરેહી ઘરમેં બૈઠા મેરી છાતીપર મુંગ દલ રહા હૈ! યે કેહકર ... ઔર અબુલકાસમ ઔર દાયાકે હાથ રસ્સોંસે મઝબુત બાંધકર હુજરેમેં ડાલ દયા, ...ાર હુજરેકા દરવાઝા બાહીરસે બંદ કરકે ઔર યે કેહકે બાહીર આયા કે, "મૈં ઇસ હાલસે વઝીરકો આગાહ કરતા હું" ઔર વઝીરકો ઇસ માજરેકી ખબર કી. વઝીરને કહા કે, ખૈર જો કુછ હોનાથા વો હુવા, મગર હઝાર શુકરકે આખરકાર અબુલકાસમ ગીરફતાર હોગયા. વાલીએ બસરા ઔર વઝીર ઈસી ગુફતગોમેં થે, કે દુખતરે—વાલીએબસરાને અબુલકાસમસે કહા કે જાનેજાન! તુમસે જીસતરહા બન સકે અપનેતઇં ઇસ બંદસે ખલાસ કરકે જાન અપની બચાઓ? અબુલકાસમને કહાકે પેહલેતો બંદસે છુટના મુશકીલ હૈ, દુસરા મૈં તુમકો ઇસ હાલમેં છોડકર હરગીઝ ન જાઉંગા. દુખતરને બહોત સમઝાયા ઔર અબુલકાસમકે પાસ પોહંચકર અપને દાતોંસે ઉસકેહાથોંકે બંદ કાટદી, ઔર કહાકે સામને જો દરીયા નઝર આતાહૈ તુમ ઉસમેંસે નીચે કુદ પડો ઔર અપની જાન સલામત લેજાઓ? હરચંદ અબુલકાસમને ઉઝર કયા મગર દુખતર ન માની, લાચાર અબુલકાસમને બંદસે છુટકર દરીયેસે અપને તઇં નીચે ગીરાયા. અગરચે યે દરીયા ઝમીનસે બુલંદીપરથા ઔર વહાંસે નીચે કુદનેમેં કુછ શક નહીં કે અબુલકાસમકો બડી ચોટ લગતી, મગર ઇત્તફાકે તકદીરસે દરીયાકે બરાબર એક દરખ્ત થા, અબુલકાસમકો કુદતે વકત એક શાખ દરખ્તકી હાથ આ ગઇ ઔર ઉસ સબબસે આસાનીકે સાથ ઝમીનપર પોહંચ ગયા. ઔર વહાંસે દૌડકર દીવારે—બાગકો ફાંદકર જંગલકી તરફ રવાના હુવા; પીછેકી દૌડકે ખૌફસે રાતભર ચલનેમેં ઝરા દમ નલ્યા ઔર બરાબર ભાગા હુવા ચલા ગયા. જબ સુબેહ હુઇ, મારે થકાન ઔર ભુખકે સખ્ત બીમાર ઔર ઝઈફ હોગયા, સામને એક આબાદી ગાઉંકી નઝર પડી, ઉસ તરફકો ઇસ ખ્યાલસે ચલા કે અગર બનસકે તો કહીંસે ખાના લેકર અપના પેટ ભરૂં. જબ ગાઉંકે દરવાઝેપર પોહંચા, વહાં એક દુકાનથી, ઔર દુકાનપર એક **મરદેપીર** સુફેદ દાડહીવાલા બૈઠા હુવાથા; અબુલકાસમકો દેખકર પીરમરદને પુછા કે અય જવાન! તુ કહાંસે આયા? અબુલકાસમને કહા અય બુઝરગવાર! મૈં એક ફકીર આદમીહું ઔર બહોત મુસીબતેં ઊઠાઈ હૈં. પીરમરદકો ઊસકી સુરત દેખને ઔર બાતેં સુન્નેસે મઅલુમ હુવા કે યે ઝરૂર આફતરસીદા હૈ, **રહમ** ખાકર ઊસકો અપને સાથ ઘર લેગયા ઔર ખાના ખીલાયા. બઅદઝાં પીરમરદને પુછા કે તુમહારા મકાન કહાં હૈ ઔર કીસ તરફકો જાનેકા ઈરાદા રખતે હો? અબુલકાસમને કહા કે મેરા ઘરબાર કોઇ નહીં હૈ, ન કીસી ખાસ તરફકે જાનેકા ઈરાદા હૈ. પીરમરદને કહા તુમ બીલકુલ બે—સરોસામાન નઝર આતે હો, અગર મેરી નૌકરી કુબુલ કરો તો મૈં તુમકો અપને પાસ રખું? અબુલકાસમને કહા મુજકો દીલસે મનઝુર હૈ મગર આપ કયા કામ મુજસે લેંગે? પીરમરદને કહા, તુમકો યે ખીદમત કરની હોગી, કે અવ્વલ સુબેહકો ઉઠકર દસ મશકેં પાનીકી કુવેસે લાની હોંગી, ઉસકે બઅદ તમામ મકાનકો

સાફ કરના પડેગા, મેરી ગાય-ભેંસ ઔર બકરયોંકો જંગલમેં ચરાનેકે વાસ્તે લ જાના- શામકો જબ વાપસ આઓ તો દો-તીન ગઠે ઘાંસકે લેતે આઓ, ફીર જાનવરોંકો ઉનકી જગે બાંધકર ઔર ઊનકી ખીદમત કરકે બાગમેં જાઓ, ઔર વહાંસે લકડયાં લાકર ખાના પ ઔર જબ મૈં ખાના ખા ચુકું, મેરે પાઊં દાબો? જબતક કે મુજકો નીંદ આ જાવે; ઉસ તુમકો છુટી હૈ જો ચાહો કરો. અબુલકાસમને કહા હઝરત મૈં નૌકર હુંગા; પીરમરદ ખૈર તુમકો ઈખત્યાર હૈ રહો. અબુલકાસમને દીલમેં સોંચા કે જંગલ—જંગલ કહાંતક ફીરોગ ઔર શીસતરેહ વાલીએબસરા ઔર ઊસકે વઝીરકે હાથસે બચોગે! બેહતર યે હૈ કે જો ઠીકાના મીલા હૈ ઊસકો ન છોડો, ગો મેહનત બહોત કુછ હૈ મગર યહાં ફીલહાલ અમનો—અમનસે રેહના હોગા, આયંદાકા માલીક ખુદા હૈ, ગરઝ અયસે ખ્યાલાતસે અબુલકાસમને ખીદમત પીર મરદકી કુબુલ કી.

ઈધર વાલીએબસરા, વઝીરકો અપને સાથ લેકર હુજરેમેં જહાં દુખતર ઔર અબુલકાસમકો બાંધકે છોડ ગયા થા—આયા, દેખાકે અબુલકાસમ મૌજુદ નહીં હૈ! નઝરે કેહરસે દુખ્તરકી તરફ મુખાતબ હોકર બોલા, કે અય નાબકાર વો જવાન તેરા યાર કહાં હૈ? દુખ્તરને કહા વો ઇસ દરીચેકી રાહસે કુદ ગયા; વાલીએબસરા યે સુનકર સખ્ત ગઝબનાક હુવા ઔર અપને લશકરકો સાથ લેકરકે ફીર અબુલકાસમકી તાલાશકો નીકલા. રાતભર લશકરને તમામ જંગલકો છાન ડાલા, મગર કહીં અબુલકાસમકા પતા ન મીલા. લાચાર વાલીએબસરા ગમગીન ઔર ખશમનાક બાગકો વાપસ ફીરા, ઔર કસમખાઈ કે મૈં હરગીઝ ઈસ દુખતર ઔર દાયાકો ઝીંદા ન છોડુંગા. જબ બાગમેં પોહચા, આતેહી દુખતર ઔર દાયાકો અપને રૂબરૂ બુલવાકર એક સરહંગકો હુકુમ કયા કે ઈન દોનોંકો કત્લ કરડાલ! મગર ચું કે ઔરતકા અપને સામને કતલ કરવાના રવા નહીં હૈ, તુ ઇનકો મેરે સામનેસે લેજા ઔર કીસી જંગલમેં લે જાકર ઇનકા કામ તમામ કર! સરહંગ બ—મુજબ હુકુમ વાલીએબસરાકે, દુખતર ઔર દાયાકો અયસે એક જંગલમેં લેગયા કે જહાં આદમીકા ગુઝર ન થા, ઔર ઇરાદા ઉનકે કતલકા કયા. દુખતરકે બદનપર બહોતસા ઝરો—ઝેવર પેહના હુવાથા, સરહંગને દીલમેં સોંચા કે અવ્વલ ઈનકા ઝેવર લેલ્યા જાએ બઅદમેં ઉનકો કત્લ કરૂંગા; ચુનાચે ઝેવર ઉનકા ઊતારના શુરૂઅ કયા. જબ ઔર સબ ઝેવર ઉતાર ચુકા, તો ઇરાદા ઊતારને અંગુશતરીકા કયા જો દુખ્તર અપની ઊંગલીમેં પેહને હુઇથી, મગર વો અંગુઠી અયસી તંગથી કે હરચંદ સરહંગને ઝોર કયા—ન નીકલી, લાચાર હોકર ઊસને અપને દાતોંસે ઝોરકરકે અંગુઠી ઉતારની ચાહી. કઝાએકાર ઉસ અંગુઠીકે નગીનાકે નીચે એક ટુકડા ઝેહર હલાહલકા રખા હુવાથા; સરહંગને જો દાતોંસે ઝોર કરકે અંગુશતરીકો ખેંચા, નગીના અંગુશતરીસે અલગ હોકર 'ઝેહરકા ટુકડા' સરહંગકે મુંહમેં આગયા ઔર ફૌરન ઉસકી અસરસે સરહંગ મર ગયા! દુખતર ઔર દાયા યે હાલ દેખકર શુકર ખુદાકા બજા લાએ ઔર ઊસ જગેહસે સબ ઝરો—ઝેવર સમેટકર બગૈર જાન્ને ઈસ બાતકે, કે હમ કહાં જાતે હૈં ઔર હમારા અંજામ કયા હોગા! રવાના હોગએ. ઇત્તફાકે—તકદીરસે થોડી દુર ચલકર ઉસી ગાઊંમેં જા પોહંચીં કે જહાં અબુલકાસમ પીરમરદકી નૌકરીપર થા; દરવાઝે શેહ

બાલ ..... પીરમરદકી દુકાનપર આઈ. પીરમરદને ઊનસે પુછા કે તુમ કૌન હો કહાંસે તુમ્હારા આના હુવા હૈ? દાયાને હીમ્મત કરકે કહા કે હમારા કીસ્સા તો બહોત મગર તુમસે થોડા કેહતે હૈં કે હમ ચોરોંકે હાથસે બચકર યહાંતક પોહુંચે હૈં, હમારે તમામ લોગોંકો ચોરોંને મારદાલા, હમકો ભુખ બહોત લગી હૈ મેહરબાની કરકે કુછ મેકો દો! ઔર એક જગેહ અયસી બતલાઓ કે જહાં અમનસે હમ થોડી દેર આરામલેં. ...રદ ઉનકો પીરેશાનહાલ દેખકર અપને મકાનપર લેગયા ઔર એક જુદે હુજરેમેં ઉનકો ઊતારકર કહા કે તુમ થોડી દેર યહાં આરામ લો, મેરા નોકર અભી જંગલસે આતા હોગા, મૈં ઉસકે આતેહી તુમહારે વાસ્તે ખાના તય્યાર કરવા દુંગા; દુખતર ઔર દાયાને પીરમરદકે કેહને મુજબ ઊસ હુજરેમેં આરામ કયા. જબ અબુલકાસમ જંગલમેં ગઠા ઘાંસકા સરપર ધરે હુએ આયા, પીરમરદને કહાકે દો—ઔરતેં મેરે મકાનમેં આઇ હૈં જલ્દ ઉનકે વાસ્તે ખાના તય્યાર કરદો ! યે કેહકર પીરમરદ અપની દુકાનપર ચલાગયા. અબુલકાસમ વાસ્તે પુછને ઇસબાતકે મેહમાનોંકે પાસ ગયા કે ઊનકો કયા ચીઝ પસંદ હૈ જો ઊનકે વાસ્તે તય્યાર કી જાએ; ઇસ ખયાલસે હુજરેકે દરવાઝેપર ગયા ઔર દરયાફ્ત કરને લગા, દાયાને ફૌરન ઉસકો પેહછાન લ્યા ઔર દુખતરકો ખબર કી. દુખતર ઈસ ખુશીકી ખબરકે સુનતેહી દૌડકર અબુલકાસમકે પાસ આઇ ઔર ઊસકો ગલે લગાકર ઝારઝાર રોના શુરૂઅ કયા; અબુલકાસમકાભી દીલ ભર આયા, બેઈખતીયાર ઊસકી આંખોંમેં આંસુ રવાં હુએ. દાયાને કહા પ્યારો ! યે વકત તો ખુશીકા હૈ, ચાહીએ કે હંસો ઔર ખુશી કરો ! અબુલકાસમ ઔર દુખતરને અપના અપના અહવાલ એક દુસરેસે બયાન કયા ઔર સીજદા શુકરે–ઈલાહીકા બજા લાકર ખાના તનાવલ કયા. જબ ખાનેસે ફુરસત હુઈ ઔર આરામસે બૈઠે, દુખતરને અબુલકાસમસે કહા કે અબ મેરે બાપકી અમલદારીમેં રેહેના હરગીઝ મુનાસીબ નહીં હૈ, બેહતર હૈ કે કીસી ઔર મુલકમેં જાકર સુકુનત ઈખત્યાર કરેં. અબુલકાસમને કહા મૈંને શેહર બગદાદકી બહોત તઅરીફ સુની હૈ અગર વો યહાંસે બહોત દુર નહો તો, મેરા દીલ ચાહતા હૈ કે ઉસ શેહરકો દેખું ? દુખતરને કહા મૈં તુમ્હારી તાબેઅદાર હું, જહાં મીઝાજ ચાહે ચલીયે મૈં આપકે સાથ હું. અબુલકાસમને પીરમરદસે બગદાદકા હાલ દરયાફ્ત કયા, ઊસને કહા કે બગદાદ યહાંસે બહોત નઝદીક હૈ. અબુલકાસમને પીરમરદસે રૂખસત હાસીલ કરકે દુસરેહી રોઝ બગદાદકી તરફ કુચ કયા ઔર થોડે રોઝમેં વહાં પોહંચ ગએ.

જબ બગદાદમેં પોંહચે, અબુલકાસમને દુખતર વ દાયાકો એક મુનાસીબ જગેહપર બીઠાકર કહા કે મૈં શેહરમેં મઝદુરીકે વાસ્તે જાતા હું, તાકે તુમ્હારી ઔર મેરી ગુઝરાન હો. દુખતરને કહા તુમ અયસા ઈરાદા કયું કરતે હો? મેરેપાસ ઇસકદર ઝરો–ઝેવર ઔર જવાહેરાત હૈ કે હમારી તમામ ઊમરકે વાસ્તે કીફાયત કરેં. અબુલકાસમને કહા મુજસે હરગીઝ અયસા ન હોગા, કે મૈં ઔરતકે માલકો અપને કામમેં લાઉં; મૈં ફકત અપની કુવ્વતે—બાઝુસે અપના ગુઝારા કરના ચાહતા હું, યે કેહકર એક રસ્સા હાથમેં લ્યા ઔર મઝદુરીકી તાલાશમેં બાઝારકી તરફ ચલા. બાઝારમેં એક જગેહ ગઠડી ઘાંસકી રખી હુઈથી, એક શખ્સને મઝદુરી

મુકર્રર કરકે અબુલકાસમસે કહા કે યે ગઠડી ધાંસકી મેરે મકાનપર [illegible] ગઠડી સરપર રખી, ઔર ઊસ શખ્સકે પીછે હોલ્યા; આખરકાર ચલતે—ચલતે ખલીફા હરૂશીદ કે મેહલકે નીચે જા પોહુંચે. વહાં ઉસવકત ઈત્તફાકસે ઝુબેદાખાતુન એક દરી બેઠી હુઈ તમાશા બાઝારકા દેખ રહીથી, ઔર ઉસકે પાસ વો કનીઝ જો અબુલકાસમને ફોકા નઝર કીથી, ખડી હુઈથી. કનીઝકી નઝર યકાયક અબુલકાસમપર પડી ઔર ઉસકે પેહછાનકર રોને લગી. ઝુબેદાને પુછા કયું રોતી હે? ઊસને કહા અય મલકએ—જહા: શખ્શ જો ગઠડી ધાંસકી અપને સરપર લીએ જાતા હૈ, મેરા આકાએ નામદાર અબુલકાસમ બસરી હે. ઝુબેદાને કહા તુ દીવાની હૈ! અબુલકાસમકો એક મુદદત હુઇ કે વફાત હો ચુકા હૈ, અબ વો કહાંસે આયા? કહીં મુરદેભી ઝીંદે હુએ હેં! કનીઝને કહા કે મેં મુદદત તક અબુલકાસમકી ખીદમતમેં રહીહું ઉસકો અચ્છી તરહાસે પેહછાનતીહું, ઇસમેં હરગીઝ શક નહીં કે યે શખ્સ ઝરૂર 'અબુલકાસમ' બસરી હે. ઝુબેદાને કહા અચ્છા ઉસકો હમારે રૂબરૂ બુલાઓ! ચુનાચે એક ખ્વાજાસરાકો ભેજકર અબુલકાસમકો બુલવાયા, ઔર ઝુબેદાને ચેહરેપર નીકાબ ડાલકર ઉસ્સે હાલ દરયાફત કયા. અબુલકાસમને કહા મેરા કીસ્સા બહોત દરાઝ હે, કહાંતક હુઝુરમેં અરઝ કરૂં? જબ કનીઝને અબુલકાસમકી આવાઝ પેહછાની, કીસીતરહાકા શક બાકી ન રહા, દોડકર ઉસકે કદમોંપર ગીરપડી. કઝાકાર ઉસવકતમેં ખલીફાભી મેહલમેં આ ગયા, ઔર ઝુબેદાખાતુનકો એક મરદ અજનબીસે ગુફતગો કરતે દેખકર કમાલ ગુસ્સે હુવા, ઔર કહા કે ઝુબેદા! યે કયા હરકત હૈ કે તુમ એક કમીન મઝદુરસે બેઠી બાતેં કર રહીહો? ઝુબેદાને અરઝ કયા કે જહાંપનાહ! યે શખ્સ વહી અબુલકાસમ હૈ કે જીસકી જુદાઇમેં આપ શબોરોઝ બેકરાર રેહતેથે. ખલીફાને જો ગૌરકે સાથ અબુલકાસમકે ચેહરેકો દેખા, તો પેહછાન લયા ઔર દોડકર ઉસકો અપની છાતીસે લગા લયા; ઔર કહા કે અય અઝીઝ! અપના અહવાલ બયાન કર? હમતો એક મુદદત હુઈ તુજકો ઈસ જહાંસે રૂખસત હુવા સમજહ ચુકે થે; અબુલકાસમ ખલીફાકા કદમબોસ હુવા ઔર તમામ હાલ અવ્વલસે આખરતક બયાન કયા. ખલીફાકો ઊસકી મુસીબત ઔર તકલીફોંકા હાલ સુનકર કમાલ રંજ હુવા ઔર નીહાયત ગુસ્સેમેં આયા, ઊસી વકત વઝીરકો તલબ કરકે હુકમ દયા કે ફૌરન કીસી શખ્સકો સાથ, લશકર ખુંખ્વારકે જાનીબે બસરા રવાના કયા જાએ? તાકે વાલીએબસરા, ઔર ઉસકે વઝીરકો સાથ ઝીલ્લત ઔર ખ્વારી કે યહાં ગીરફતાર કરકે લાએ. ફીર ચંદ આદમી સવારીકે સાથ ભેજકર દુખતરે—વાલીએબસરા મેહરઅંગીઝકો સાથ ઈઝઝતકે અપને મેહલમેં બુલવા લયા; ફીર અબુલકાસમકો અપને સાથ લેકર દરબારમેં આયા ઔર તમામ હાઝરીનકો ઊસકા હાલ સુનાકર ઊસકી મુરવ્વત ઔર હીમ્મતકી નેહાયત તઅરીફકી. બઅદ બરખાસ્ત કરને દરબારકે, અબુલકાસમકો અપને મેહલમેં લેગયા ઔર ઉસકે સાથ ખાના તનાવલ કયા, ઔર ફીર એક મકાન આલીશાન અપને મેહલકે બરાબર ઉસકે રેહનેકે વાસ્તે દયા.

ચંદરોઝ ગુઝરે બઅદ, વાલીએબસરા ઔર ઉસકા વઝીરેલઈન ગીરફતાર હોકર આએ, ખલીફાને ઉનકી નીસબત હુકમ દયાકે બાઝારકે બીચમેં સુલી ગાડકર ઉનકો ફાંસી દીજાએ?

...રાદ કે એ શખ્સ નેકોંકે સાથ બદી કરેગા, ઊસકી યે સઝા હૈ. ફીર કો બુલવાકર કે, અબુલકાસમકા નીકાહ દુખતરે વાલીએ બસરા—મેહરઅંગીઝકે સાથ દયા; ઔર ચંદરોઝ અબુલકાસમકો અપના મેહમાન રખકર ઊસકી નીહાયત ખાતર ; ફીર ઊસકો બહોત કુછ 'ઝરનકદ' ઔર તોહફે દેકર હુકુમત શેહર બસરાકી અતા રૂખસત કયા. અબુલકાસમ બસરેમેં પોહુંચકર અદલો-ઈનસાફમેં રઅય્યતકે મશગુલ , ઔર અપની ઝીંદગીમેં તમામ રઆયાકો ઇનસાફ ઔર અખલાક, ઔર મુરવ્વત, ઔર હીમાતસે નેહાયત ખુશ ઔર શુકરગુઝાર રખા. ઔર ઉસકી હુકુમતકે દરમીયાન રઅય્યતકો ઇસકદર આઝાદી ઔર આસુદગી હાસીલ રહી, કે અબતક લોગ અબુલકાસમકે નામકી બડી "ઈઝઝતો—તૌકીર" કરતે હૈં. અબુલકાસમકો, દુખતરે વાલીએબસરાસે કઈ અવલાદ પૈદા હુઈ, ઔર એક ઝમાને તક હુકુમત શેહર બસરાકી ઉસકે ખાનદાનમેં રહી.

તમામ શુદ.

ખાતેમા

નેકીકા બદલા નેક હૈ બદસે બદીકી બાત લે,
કલજુગ નહીં કરજુગ હૈ યે ઈસ હાથ દે ઈસ હાથલે.

મુતરજમ
કાઝી ઇસમાઇલ બીન કાઝી મોહમ્મદ
પોરબંદરી.

નસીહત આમીઝ

છોટી છોટી દીલચસ્પ કહાન્યાં.

—:o:o:—

નકલ—૧

કાઝી યહ્યા બીન અકતમસે રીવાયત હૈ કે મૈં એક રાત ખલીફે મામુનરશીદકે મેહલમેં રહા, ઔર આધી રાતકો મુજે પ્યાસ લગી, ઔર પાની પીનેકે લીએ ઉઠા. અયસેમેં ખલીફને મુજે દેખલ્યા ઔર કહા, યહ્યા તુમ્હેં કયા હુવા? મૈંને કહા અય અમીરૂલમોઅમીનીન! મુજે પ્યાસ લગી હૈ; ફરમાએ, કે જા અપની જગેહપર ચલાજા! ફીર આપ ઉઠકર જહાં પાનીથા વહાં ગએ, ઔર એક પાનીકા કુઝા લે આએ ઔર મેરે સરપર ખડે હુએ. બસ ફરમાએ, અય યહ્યા લે પાની પી! મૈંને કહા અય અમીરૂલમોઅમીનીન! કયા કોઈ લોંડી—ગુલામ નહીં હૈં! ફરમાએ વો સબ સો ગએ હૈં. મૈંને કહા, મૈં તો પાની પીનેકે લીએ ઉઠાહી થા, આપ કયું તકલીફ કીએ? જવાબ દીએ કે મેહમાનસે ખીદમત લેની, શરીફોંકે નઝદીક કમીનાપન હૈ. ફીર ફરમાએ, અય યહ્યા! મૈંને કહા લબ્બૈક અય અમીરૂલમોઅમીનીન કયા ઈરશાદ હોતા હૈ? ફરમાએ, તુજે મૈં હદીસશરીફ સુનાઉં? મૈંને કહા હાં અય અમીરૂલમોઅમીનીન સુનાઇયે! ફરમાએ કે "કોમકા સરદાર, સબકા ખીદમત ગુઝાર હોતા હૈ" ફકત.

નકલ—૨

કીસી બાદશાહને અપને વઝીરસે પુછા કે અદબ તબીઅતપર ગાલીબ હૈ કે તબીઅત અદબપર? વઝીરને કહાકે તબીઅત ગાલીબ હૈ, કયું કે વો અસલ હૈ ઔર અદબ ઉસકી શાખ હૈ, ઔર હરશાખ અપની અસલકી તરફ રૂજુઅ હોતી હૈ. બાદશાહને શરાબ મંગાઇ, ઔર અસ્સી (૮૦) બીલ્લીયોં કો લાને ફરમાયા કે જીનકે હાથોંમેં શમ્એ હોં, બીલ્યાં સબ ઉસ તરહાસે બાદશાહકે અતરાફમેં આકર ઠેરીં. ફીર વઝીરસે કહા કે અપની ઉસ રાયકી ગલતી, કે તબીઅત ગાલીબ હૈ દેખ લે? વઝીરને કહા આજકી રાત મુજે મોહલત દીજીએ? બાદશાહને કહા અચ્છા મૈંને તુજહે આજકી રાતકી મોહલત દી. જબ દુસરી રાત હુઈ, તો વઝીરને અપની આસ્તીનમેં એક ચુહા રખલ્યા ઔર ઉસકે પાઉમેં એક રસ્સી બાંધદી, ઔર બાદશાહકે પાસ ગયા. જબ બીલ્યાં અપને હાથોંમેં શમ્એં લીએ હુએ આઇં; તો વઝીરને અપની આસ્તીનસે ચુહે કો બાહીર નીકાલ દયા. બીલ્યોંને જુહીં ઉસે દેખા, શમ્આંકો ફેંક ચુહે કે પીછે દોડીં; કરીબથા કે ઘરભી જલ જાએ! વઝીરને કહા બાદશાહસલામત દેખીએ, તબીઅત અદબપર કૈસી ગાલીબ આઈ? ઔર શાખ અપની અસલકી તરફ કૈસી માયલ હુઈ? બાદશાહને કહા શાબાસ તુને બહોત ઠીક મેરી તરફકી કરદી, બેશક અદબપર તબીઅત ગાલીબ હૈ.

ખુલાસા.

તબીઅતસે અદબ હૈ, ન કે અદબસે તબીઅત. યઅને તબીઅત ન હોતી તો અદબ પૈદા હોતા! ઈસીતરેહ ઝાડસે શાખ હૈ, ન કે શાખસે ઝાડ. ઔર શાગીરદ ઉસતાદસે ન કે શાગીરદસે ઉસતાદ પડહતા હૈ. ઈસીતરેહ ચુહા બીલ્લીકી ખોરાક હૈ, ન કે ચુહેકી ખોરાક; વગૈરા વગૈરા. ઈસ હીસાબસે જો ચીઝ જીસકે તાબેઅ, યા ઉસ્સે કમઝોર, .. ઉસ્સે ડરનેવાલી હોગી, તો ઉસપર જો તાકતવર હોગા વો ગાલીબ આએગા. ૧૧૨૩.

નકલ—૩

કેહતે હૈં કે હઝરત **અલી** અલૈહીસ્સલામને અપને બેટેકો **નસીહતકી**, વો યેથી કે "અય મેરે બેટે! મૈં તુજે વસીય્યત કરતા હું, ખુદાએઅઝ્ઝવજલસે ડરનેકી ઝાહીર ઔર બાતીનમેં; ઔર સચ્ચી બાત કેહનેકી, ખુશનુદી ઔર ગઝબમેં; ઔર દરમીયાની હાલત, મુફલેસી ઔર તવંગરીમેં; ઔર ઈનસાફ કરનેકી, દોસ્ત વ દુશમનકે હકમેં; ઔર કામ કરનેકી, ખુશહાલી ઔર તંગદીલીમેં; ઔર ખુદાએઅઝ્ઝવજલપર રાઝી રેહનેકી, સખતી ઔર નરમીમેં." ઔર અય બેટે ઈસ બાતકો જાન! કે જીસને અપને અંદરૂની ઐબ દેખે, ઔરોંકે ઐબસે રૂક ગયા; ઔર જો ખુદાકે બાંટે હુએપર રાઝી હોગયા, વો ગુઝરતાપર ગમ ન ખાએગા; ઔર જીસને ઝુલમકી તલવાર નીકાલી, વો ખુદ ઉસસે કતલ હુવા; ઔર જીસને અપને ભાઈકે વાસ્તે કુંવા ખોદા, આપહી ઉસમેં ગીરકે મરા; ઔર જો શખ્સ અપને ગુનાહકો ભુલ ગયા, વો ઔરોંકે ગુનાહકો બડા સમજેગા; ઔર જો બુરે રસ્તેપર ચલા, તે હુમતનાક હુવા; ઔર જો કમીનોંસે મીલા, હકીર હુવા; ઔર જો આલેમોંકે પાસ બૈઠા, અઝીઝ હુવા; જીસને મસખરી કયા, શરમીંદા હુવા. ઔર જીસ શખ્સને કીસી ચીઝકી કસરતકી, વો ઉસીસે મશહુર હુવા; જીસકી ગુફતગો બડહી, ઉસકી ચુક (ગલતી) બડહી; ઔર જીસકી ચુક બડહી, હયા ઘટ ગઈ; ઔર જીસકી હયા ઘટી, ઉસકી પરહેઝગારી કમ હોગઈ; ઔર જીસકી પરહેઝગારી કમ હુઈ, ઉસકા દીલ મર ગયા; ઔર જીસકા દીલ મર ગયા, વો દોઝખમેં દાખીલ હુવા. અલ્લાહ નેક હીદાયત દે! આમીન.

—:o:—

મુતરજમ.

કા. ઈ. બીન કા. મો.

પોરબંદરી.

નોટીસ.

ઇશતેહાર.

૦।≡ ઝવાહીર હીંદી.
૦। ગુલશને અજાયબાત યઅને હીકાયાતે નાદરા.
૦॥= જંગનામએ મોહમ્મદ હનીફ.
૦)= કીસ્સા ઝેતુન વ મોહમ્મદ હનીફ.
૦)≡ કીસ્સા રૈશન મીયાં સૌદાગર.
૦)= કીસ્સા તમીમ અનસારી.
૦)– કીસ્સા ગુલફામ.
૦)≡ કીસ્સા બીબી મરયમ.
૦)–॥ કીસ્સા કાલી વ ગોરી.
૦)≡ કીસ્સા શાહેજહાં શાહપરી વ રૈશનઝોહલ.
૦)–॥ કીસ્સા સૌદાગર બચ્ચેકા.
૦)–॥ કીસ્સા નાઝનીં વ પઠાન.
૦)≡ ઇન્તેખાબે ચમન બેનઝીર, ગઝલીઆત.
૦)– વફાત નામા બીબી ફાતમા.
૦। નજમુઝીયા, કસીદે મૌલુદકે.
૦)= નુર નામા પૈગમબર.
૦।– મજમુએ મદહયાત.
૦)– મજમુએ જોગી નામા, મોહરમ.
૦। ગુલઝારે હુસૈની, મરસીઆ સલામ નૌહા વગૈરા.
૦। દીવાને ઝામીન, ગઝલીઆત.
૦)= સબીલનામા.
૦)– સખાવતનામા.
૦।= ચહાર દુરવેશ.
૦)–॥ કીસ્સે દાઇહલીમા.
૦)≡ બાગે રસુલ.
૦। કઝા વ કદર યઅને હઝરત સુલેમાન વ રી મુર્ગકા કીસ્સા.

ઠીકાના.

ભીંડી બાઝાર—કાઝી અલીમીયાં વ કાઝી ઉમર મીયાંકી દુકાન ના. ૧૦૧

ઔર

ભીંડી બાઝાર—કાઝી મોહમ્મદસીદ્દીક વ યુસુફ રૈહમતુલ્લાકી દુકાન ના. ૧૭૯, જો મુલ્લાંનુરૂદ્દીન ઔર અલીભાઇશરફઅલીકી દુકાનોંકે દરમીયાનમેં હૈ, વહાંસે યે કીતાબેં મીલ સકતી હૈં.

ઈલતમાસે ઝરૂરી બ-ખીદમાતે શાયકીન.

હમેકો નેહાયત અફસોસકે સાથ ઝાહીર કરના પડતા હૈ, કે બઅઝ હમારે હમઅસર કુતબફરોશ હમારે યહાંકી લીખી હુઈ ઔર છપી હુઈ કીતાબોંકી કાપી ટુ કાપી છાપકે, હમારી લીખીહુઈ કીતાબોંકી નુક્લ કરતેહૈં ઔર હમારે મેહનત વ ખરચપર એક તરહકા હમલા કર બેઠનેકા ગોયા પેશા લે બેઠેહૈં. ચુનાચે અકસર ઊમદા કીતાબેં બીસયાર તાલાશ ઔર મેહનતકે સીવાય, બડે ખરચેકે સાથ, હમ વકતબરવકત શાયકીનોંકી ખીદમતમેં પેશ કયાકરતેહૈં; અયસી કીતાબોંકા યે હઝરાત ફકત ટાઇટલપેજ તબદીલ કરકે, ઔર કીતાબકે અખીરમેં જો હમારે "મુનશીકી" મોહર આતી હૈ ઉસકો ઊડાકે, બે ફીકર આંખે બંદ કરકે હરફ બ-હરફ છાપ દેતે હૈં ઔર ઝરાભી હયા નહીં કરતે ! યહાંતક કે બઅઝ કોતાહઅંદેશ—ખલલ અંદાઝે મુલ્ક, આગે બડહકે ચોરીમેં સરઝોરીભી કર દીખલાતેહૈં; યઅને મુફતકા લુકમા ખાજાનેકી જલદીમેં આગે પીછેકા કુછભી ખયાલ ન કરકે, હમારે મુનશીકી સહીહકી મોહરકોભી છાપ દેતે હૈં. ચુનાચે ઉસકા એક નમુના નજમુઝઝીયાકી કીતાબહૈ, કે જીસકે આખરમેં હમારે મુનશીકી મોહરપર (ખરીદારોંકો ધોકા દેનેકે લીએ) કાગઝ ચસપાન કર દયા ગયા હૈ. "અફસોસ બરઈં કુઝહી ! હરગીઝ ઈં પેશા મરદુમાને ... ન કરદી" લેહાઝા ઈલતમાસ હૈ કે શાયકીન અયસે દગલબાઝોંકે ધોકેમેં ન આવેં ઔર અસલ માલકો દેખ ભાલકે ખરીદ કરેં. ફકત

નોટીસ.

હમારે યહાંકી છપી હુઈ હરએક કીતાબકા, ફીર દુબારા છાપનેકા હક માલીકને અપને કબ્ઝેમેં રખા હૈ. ૧૧૨૩

ઠીકાના.

ભીંડીબાઝારમેં કાઝી અલીમીયાં વ કાઝી ઉમરમીયાંકી દુકાન નાં૦ ૨૦૧ સે, ઔર કાઝી મોહમ્મદસીદદીક વ યુસુફરેહમતુલ્લાહકી દુકાન નાં૦ ૧૭૭ સે, જો ભીંડીબાઝારમેં મુલ્લા નુરૂદીનજીવાખાન ઔર અલીભાઇ શરફઅલીકી દુકાનોંકે બીચમેં હૈ, મીલસકતી હૈ.